

Lemmikkieläimen elämä ja kuolema kulttuuri-ilmiönä

**Pro gradu -tutkielma
Jyväskylän yliopisto
Historian ja etnologian laitos
Etnologiatieteet/Etnologia
Syksy 2006**

Lotta Kaukua

SISÄLLYS

JOHDANTO	3
Aluksi	3
Tutkimuskysymykset	4
Aineistot ja metodit	5
Tutkijan etiikasta	10
1. IHMINEN, ELÄIN, LEMMIKKI, LEMMIKKIELÄIN	13
Karhusta karjaan	13
Eläimestä lemmikiksi	16
Nimetty eläin ja puhuttu eläin	20
2. ELÄIN LEMMIKKINÄ	25
Miksi lemmikki tulee taloon?	25
Käytännölliset syyt	29
Emotionaaliset syyt	29
Kohtalon oikut: Lemmikki tupsahtaa suunnittelematta	30
Mitä lemmikki tuo taloon?	31
Lemmikin läheisyys ja elämänrytmi	35
Miksi kerron juuri tästä eläimestä	39
Ensimmäinen erityisyyden syy: Ensimmäinen eläin	40
Toinen erityisyyden syy: Yhdessä kasvaminen	43
Kolmas erityisyyden syy: Luottamuksen voittaminen	45
Neljäs erityisyyden syy: Traumaattiset syyt	47
Lemmikin juhlat	50
3. LEMMIKIN KUOLEMA	54
Kuolemanprosessi	54
Kuolevainen lemmikki	56
Lopetuskuolema	59
Lemmikin leposija	64
Lemmikin muistaminen	68
Unia ja ajatuksia	73
4. PÄÄTÄNTÄ	76
LÄHTEET	79
LIITE 1	

Alkuun rasitus oli liian suuri. Flush ei voinut millään olla hyppelemättä ympäri huonetta tuulisena syyspäivänä, jolloin sänki suorastaan pelmahtelee peltopyitä. Se oli erottavinaan tuulen takaa pyssynpauketta. Sen oli pakko juosta niskakarvat pystyssä ovelle, kun ulkopuolella haukkui koira. Eikä se kuitenkaan voinut kieltää, kun Miss Barrett huusi sitä takaisin ja laski kätensä sen kaulapannalle, ettei sitä olisi pidätellyt toisenkinlainen tunne – pakottava, vastaansanomaton, harmittava – Flush ei tiennyt kuinka olisi sitä nimittänyt tai minkä vuoksi se sitä totteli. Se makasi hiljaa Miss Barrettin jaloissa. Tärkein makuuhuonekoulun opetuksista oli että piti alistua, hallita ja tukahduttaa luonteensa rajuimmat vaistot, ja se olikin niin vaikeaa että monet ovat oppineet vähemmällä vaivalla kreikan kielen, ja paljon on voitettu taisteluita joissa kenraaleilta ei ole vaadittu puoltakaan Flushin ponnistuksista. Mutta olihan opettajana nyt Miss Barrett. Sitä mukaa kuin viikot vierivät Flushista alkoi yhä voimakkaammin tuntua että heidän välillään oli side, jokin tukala mutta jännittävä läheisyys, ja että jos sen ilo oli Miss Barrettin murhe, silloin tuo ilo ei ollutkaan enää ilo vaan kolmeneljäsosaksi murhe. Se osoittautui joka päivä todeksi. (Woolf 1983, 25-26.)

JOHDANTO

Aluksi

Kiinnostukseni eläimiin ja lemmikkeihin on omakohtainen. Lapsuudenkotiini tuli koira, lapinkoira Ahkku, ollessani kymmenvuotias. Suhde tähän eläimeen muodostui minulle erittäin läheiseksi ja tärkeäksi. Ahkku oli nuoruudessani paras ystäväni. Aina rahjustimme samaa rantatietä kesäisin ja syksyisin Lappeenrannan satamaan ja talvella Saimaan jäälle, minä ahdistuneena murrosikäisenä, syntyjä syviä miettien, Ahkku omissa koiran mietteissään. Ahkku oli alun pitäen ulkokoira, mutta mitä kauemmin se oli talossa ollut, sitä enemmän se valtasi tilaa sisältä. Lopulta se oli enimmäkseen sisällä ja komensi äitiäni vuoroin jääkaapille, vuoroin parvekkeelle, vuoroin vessaan juomaan vettä ja taas parvekkeelle.

Ahkku kuoli vuonna 2003, 16-vuotiaana. Yhtenä aamuna se ei enää ollut herännyt. Ahkku siis nukkui kirjaimellisesti ”ikiuneen”. Olin asunut silloin poissa lapsuudenkodistani jo useita vuosia ja muodostanut oman perheen, johon kuuluu myös lemmikki, viisivuotias borderterrieri Nuppe. Se on päivänpaistekoira, onnellinen ja hyvin leikkisä. Nuppe on sylikoira ja sohvakoira, Nupella on myös oikeus tulla sänkyyn. Kun Nuppe tuli meille, emme aluksi päästäneet sitä edes makuuhuoneeseen, mutta aika nopeasti se löysi tiensä ensin sohvalle ja lopulta sänkyymme. Nuppe käy myös keittiön pöydällä, puolittain luvatta kylläkin, syömässä tähteitä ja katselemassa ikkunasta ulos. Nupella on perheessämme suuri paikka ja rooli, minulle se on jotain lapsen ja koirakaverin välimaastosta. Nuppe ei ole lapsenkorvike, sillä perheeseemme kuuluu myös ihmislapsi.

Kolmas elämässäni vaikuttanut eläin on tulilisko Lilli. Suhde Lilliin olikin paljon hankalampi kuin koiriini. Hankin lapsena, noin 12-vuotiaana, kaksi tuliliskoä, Lillin

ja Oton. Otto kuoli muutaman vuoden jälkeen, mutta Lillistä muodostui pitkäaikainen seuralaiseni. Lilli täytyi lopettaa 15-vuotiaana, koska se halvaantui. Lilli ei muodostunut minulle koskaan lemmikiksi. Se oli elävä olento, jota piti muistaa hoitaa ja josta oli paljon vaivaa. Mieltäni myös askarrutti Lillin elämänlaatu terraariossaan vuodesta toiseen. Lilli eli täysin eri maailmassa kuin minä, jo terraarion lasiseinät loivat välillemme ylittämättömän esteen, niinpä Lillistä ei muodostunut lemmikkiä minulle. Lilli oli pieni lisko, jonka yksinäinen terraarioelämä vaivasi ja yhä vaivaa minua.

Olen saanut sysäyksen tälle tutkielmalle omasta suhteestani Ahkkuun, Lilliin ja Nuppeen.

Tutkimuskysymykset

Tutkimukseni lähti liikkeelle ajatuksesta tutkia lemmikkien kuolemaa: miten se koskettaa omistajaa ja minkälaisia rituaaleja siihen liittyy? Alkuperäisessä suunnitelmassa mukana olisivat olleet myös lemmikkien viimeiset leposijat: missä ne sijaitsevat ja minkälaisia hautamuistomerkkejä lemmikeille pystytetään? Lemmikkien kuolemasta tulikin osa tutkimustani – mutta ei kaikki. Päätin käsitellä lemmikkejä laajemmin ottamalla mukaan tarkasteluun koko lemmikkien elämänkaaren. Lopulliseksi tutkimuskysymyksekseni muodostui ihmisen ja lemmikin suhde: mikä tekee eläimestä lemmikin, mihin ihmiset tarvitsevat lemmikkejä?

Tutkimuskysymyksiä hioessani aiheeni muuttui minulle aina vain kompleksisemmaksi, mutta samalla myös kiinnostavammaksi. Mukaan nousi uusia kysymyksiä. Miten on mahdollista, että samaan aikaan riistämme hyötyeläimiä ja tarjoamme lemmikeille luksusta? Riistämmekö lemmikkiäkin, viemmekö liiallisella paapomisella siltä oikeuden eläimellisyyteen? Lemmikki on jotain ihmisen ja eläimen väliltä, ei täysin eläin, mutta ei kokonaan ihminenkään. Mikä on lemmikin paikka ihmisen ja eläimen välissä?

Aineistot ja metodit

Tutkielmani aineiston olen kerännyt teemakyselynä. Minulla oli keväällä 2002 kyselyilmoitukset *Koiramme* -lehdessä ja *Lemmikkien maailma* -lehdessä, joissa selvitin tutkimusaiheeni ja pyysin ihmisiltä vapaamuotoisia tekstejä heidän lemmikkiensä elämänkaarista. Ilmoituksessa oli myös kahdeksan lemmikin elämänkaareen liittyvää kysymystä, joihin toivoin kirjoitusten sisältävän vastauksia. (Ks. liite 1.) Lähetin ilmoitukseni myös *Kissa*-lehteen ja lemmikkirottia käsittelevään *Rattus*-lehteen, mutta kyseisissä lehdissä ilmoitustani ei kuitenkaan tiettävästi julkaistu. Osan aineistostani olen kerännyt saman teemakirjoitusrungon avulla lumipallomenetelmällä siten, että lähetin teemakirjoitusohjeen sähköpostitse muutamalle tuttavalleni, jotka puolestaan levittivät sitä edelleen lemmikkejä omistaneille tuttavilleen. Pääosa aineistostani koostuu kuitenkin lehti-ilmoituksiini vastanneiden informanttien teksteistä.

Vastauksia kyselyyni tuli yhteensä 64 kappaletta. Informanttieni joukossa oli 62 naista ja tyttöä sekä kaksi miestä. Miehistä toinen tarjosi aineistokseni julkaisemaansa kirjaa ja toinen eräässä koirarotulehdessä julkaistua muistokirjoitusta. Kirja kertoi suomenajokoirasta, joka toimi sekä metsästyskoirana että lemmikkinä. Rotulehdissä julkaistuja kirjoituksia tuli tämän muistokirjoituksen lisäksi kaksi muuta. En siteeraa näitä tekstejä tutkielmassani, sillä niiden yhteydessä tulisi julkaista informantin nimi.

Olen tässä tutkielmassa päätenyt sellaiseen sitaattitekniiseen ratkaisuun, että ilmoitan sitaatin yhteydessä sen tekstin numeron, johon viitataan, sekä lukijan mielenkiinnon kannalta relevanttina tietona kyseisen informantin iän. Jos esimerkiksi olen antanut informantille järjestysluvun 18 ja hän on 29-vuotias, viitataan hänen tekstiinsä merkinnällä '18/29'. En missään yhteydessä ilmoita informanttien nimiä, koska lupasin aineistonkeruuilmoituksessani käsitellä tekstejä nimettöminä. Tällä lupauksella pyrin vapauttamaan informanttini kirjoittamaan myös henkilökohtaisemmista ja aremmista asioista. Jos informanttini ei ole ilmoittanut ikäänsä, olen laittanut iän ilmoittavan merkinnän kohdalle kysymysmerkin (?). Kaikki sitaatit ovat naisilta ja tytöiltä. Informanttieni ikäjakauma

on laaja, nuorimmat ovat 14-vuotiaita ja vanhin 75-vuotias. Sitaattien yhteydessä oleva ikä tarkoittaa informantin ikää tekstin kirjoittamishetkellä vuonna 2002.

Kuten jo edellä mainitsin, informanttien joukko on huomattavan naispainotteinen. Hahmottelen sille seuraavassa joitakin syitä. Ensinnäkin on pantu merkille, että naiset vastaavat ylipäättään moniin kyselyihin miehiä runsaslukuisemmin (Virtanen 1988, 51). Erityisesti elämäkertakeruisiin naisia näyttää osallistuvan miehiä enemmän (Vilkko 1997, 44). Kyselyni ei tosin ole varsinainen elämäkertakeruu, mutta lemmikin elämänkaari sivuaa usein sen omistajan elämänkaarta, ja monet informanttini ovat käyneet teksteissään läpi myös omaa elämäänsä. Oma lemmikki on hyvin emotionaalinen aihe, josta miehen voi olla hankalampi kirjoittaa naistutkijalle. Miesten vaikenemisen syynä en pidä sitä, että lemmikit olisivat heille jotenkin vähemmän merkityksellisiä. Sen kertovat jo naisten tekstit, joista osassa kerrotaan myös heidän miestensä suhteesta yhteisiin lemmikkeihin.

Aineistoni kertoo siis ensisijaisesti tyttöjen ja naisten lemmikkisuhteesta. Uskon kuitenkin, että tutkielmani kertoo myös ihmisten lemmikkisuhteesta yleensä. Kahden miesinformanttini tekstit – toisen lehtiartikkelit ja toisen kirja – eivät tuoneet esille naisten teksteistä poikkeavia asioita tai lemmikkyyttä koskevia näkökulmia.

Aineistossani kerrotaan koirista, kissoista, kaneista, marsuista, hamstereista, gerbiileistä, kanarialinnuista, akvaariokaloista sekä yhdestä kanasta. Kana on ainut mukana oleva, perinteisesti hyötyeläimeksi luokiteltu eläin.

Satu Apo (1995, 173-174) on johtanut termin 'teemakirjoittaminen' teemahaastatteluista. Teemakirjoittaminen poikkeaa aineistonhankintatapana huomattavasti tiukasti strukturoidusta, lomakemuotoisesta kirjallisesta kyselystä. Se on väljä, avointa haastattelua muistuttava kirjoitustapa, joka perustuu informanttien vapauteen kirjoittaa laveasti. Teemakirjoittaminen ei ole ollut kulttuurintutkimuksen metodioppaissa yhtä näkyvästi esillä kuin teemahaastattelut, mutta se on kuitenkin erinomainen tapa saada tietoa ihmisistä kulttuurisina toimijoina.

Metodologisesti tärkeä näkökohta on se, että kirjoittamalla kertominen tuo hyvin esille informantin omat kognitiiviset jäsennykset tutkimuskohteesta. Tutkijan vaikutus informantin itse tuottamaan tekstiin on suhteellisen vähäinen verrattuna esimerkiksi haastattelutilanteeseen. (Apo 1995, 176.)

Teemakysely voi olla hyvä aineistonhankintatapa, kun halutaan hahmottaa yleiskuvaa aroista ja intiimeistä aiheista. Esimerkiksi elämäkerrat ovat sellaista intiimiä ja arkaluontoista perinnettä, jonka tallentamiseen kirjoittaminen sopii monessa tapauksessa paremmin kuin haastattelu. (Apo 1995, 176.)

Katson lemmikkien elämänkaaren kuuluvan tällaiseen arkaluontoiseen elämäkertakirjoittamiseen. Lemmikin elämänkaari on aina suhteessa omistajan, ihmisen omaan elämään ja elämänkaareen.

Käsitellessään teemakirjoituksia tutkimusten lähteinä Hilikka Helsti (2005, 151) pohtii kirjoittavan kertojan edellytyksiä. Suomessa hyvä kirjoitustaito on nykyisin suhteellisen tavallinen ominaisuus eikä se enää jaa ihmisiä karkeasti eri yhteiskuntaluokkiin. Kirjoittavat kertojat ovat jokseenkin harjaantuneita kirjoittajia.

Koin teemakirjoittamisen hyväksi tavaksi koota aineistoa tutkimukseeni. Tavoitin laajan joukon erilaisia, monen ikäisiä naisia ja tyttöjä ympäri Suomea. Helsti (2005, 152) on huomannut, että teemakirjoittajia ovat usein vanhemmat ihmiset. Hänen mukaansa nuori ihminen innostuu harvemmin esimerkiksi kirjoittamaan elämäkertansa. Nuoriakin ihmisiä, kuten koululaisia, on kuitenkin kirjoituttettu heille itselleen läheisistä aiheista. Esimerkiksi Pirjo Korhokankaan väitöskirja (Korhokangas 1996) sisältää lasten tekstejä lapsuusmuistoistaan. Helsti kehottaaakin tutkijaa kiinnittämään huomiota myös kirjoittajajoukon erityispiirteisiin.

Oman aineistoni kirjoittajajoukon erityispiirteitä ovat sukupuoli ja laaja ikäjakauma. Mieskirjoittajien harvalukuisuutta käsittelin jo edellä, mutta ikäjakauma ansaitsee vielä muutaman huomion. Lemmit aiheena koskettaa kaiken ikäisiä ihmisiä. Nuorekin ihmisen, jonka oma elämänkaari on vasta alussa, elämään voi mahtua jo lemmikin koko elämänkaari. *Koiramme*- ja *Lemmikkien maailma* -lehdet osoittautuivat hyviksi väyliksi tavoittaa kirjoittavia ihmisiä. Nuoria kirjoittajia löytyi

erityisesti nuorille suunnatun *Lemmikkien maailma* -lehden kautta. Myös *Koiramme*-lehdellä on laaja lukijakunta, jonka kautta tuli vastauksia monen ikäisiltä naisilta. Teemahaastattelulla en olisi yhtä laajaa aineistoa pystynyt keräämään.

Aineiston laajuus tuo myös haasteita aineiston analyysiin. Olen käyttänyt tutkimuksessani koko aineistoani, niin että mahdollisimman moni informantti saa äänensä kuuluville myös sitaattien kautta. Laajan aineistoni kanssa en kuitenkaan halua ryhtyä yleistyksiin, vaikka nostankin esille informanttien samansuuntaisia kokemuksia lemmikeistään. Tuon aina esille myös eroavuuksia ja mainitsen erityisesti ne informantit, joiden lemmikin elämänkaari ei sovi piirtämiini kaavoihin.

Tutkielmani lähtökohtana ovat informanttien tekstit. Olen ensiksi analysoinut heiltä saamani aineiston, lukenut tekstit läpi useaan kertaan, ja muodostanut teksteistä esille nousevista asioista tutkielmani rungon. Informanttieni tekstien sisältöön ovat vaikuttaneet tietysti teemakirjoituskysymykseni. Tutkielmani esittää osittain vastauksia näihin kysymyksiin, mutta nostaa esille myös informanttien teksteissä esiintyviä asioita, joita en ole osannut suoraan kysyä. Toisessa vaiheessa olen soveltanut aineistooni teoriakirjallisuutta. Lopuksi olen palannut vielä uudelleen informanttien teksteihin. Vastaukset tutkimuskysymyksiini pyrin löytämään informanttien teksteistä. Haluan, että tutkimuksessani informanttini saavat esiintyä mahdollisimman paljon omalla äänellään, ja tästä syystä olen sisällyttänyt tutkielmaani runsaasti sitaatteja heidän teksteistään.

Kun käytetään teemakirjoitusaineistoa, tutkimuksen keskeinen sanottava pohjautuu yleensä aineistoon ja sen tulkintaan, minkä vuoksi myös esitetään paljon sitaatteja kirjoituksista. Sitaattien avulla kulttuurin kuvaaminen onnistuu eloisammin ja moniäänisemmin kuin omilla tiivistyksillä. Sitaatit palvelevat myös lukijaa. Alkuperäisaineistoon tutustumalla hän voi paremmin seurata tutkijan ajatuksia ja tehdä vaihtoehtoisia tai täydentäviä tulkintoja kirjoittajien kertomasta. (Helsti 2005, 157.)

Tarkoitukseni ei ole ollut esittää tässä tutkielmassa kaikkea, mitä lemmikeistä ja eläimistä on aiemmin kirjoitettu ja tutkittu. Etnologian saralla lemmikkieläimiä on tutkittu ilmeisen vähän. Suoraan lemmikkejä käsittelevää kirjallisuutta löysin vain

yhden tutkimuksen, norjalaisen etnologin Liv Emma Thorsenin vuonna 2001 ilmestyneen kirjan *Hund! Fornuft og følelser*. Psykologian ja sosiologian puolella lemmikin ja ihmisen suhdetta sekä lemmikin merkitystä ihmiselle on käsitelty enemmän. Tutkimuskirjallisuutta kootessani eteeni osui Leena Kaukion (2002) pro gradu -työ *Kaupunkikoiran ja koiranomistajan välisen suhteen tarkastelua vuosituhatvuotisen vaihteessa*, joka sivusi oman tutkielmani teemoja. Kaukio oli tutkinut koiran jokapäiväistä merkitystä omistajansa elämässä nykypäivän Suomessa.

Omassa tutkielmassani olen käyttänyt kirjallisuutta, jonka olen saanut hedelmällisesti keskustelemaan tutkimusaineistoni kanssa. Tällaisia keskustelun lähtökohtia ovat antaneet filosofi Leena Vilkan teos *Eläinten tietoisuus ja oikeudet, kettutyttöfilosofiaa ja susietiikkaa* sekä filosofi Elisa Aaltolan teos *Eläinten moraalinen arvo*. Kulttuurimaantieteilijä Yi-Fu Tuanilla on teoksessaan *Dominance & Affection. The Making of Pets* kutkuttavan provosoivia näkemyksiä lemmikin asemasta yhteiskunnassamme sekä ihmisten lemmikkisuhteista. Halusin ehdottomasti vastata hänelle oman aineistoni pohjalta. Mainitsen nämä kolme teosta, koska ne avasivat minulle erään olennaisen näkökulman. Niiden kautta ymmärsin, että minun on ainakin jollain tasolla käsiteltävä työssäni myös muita eläimiä, kuten niin sanottuja hyötyeläimiä ja luonnonvaraisia eläimiä, jos haluan tietää jotain lemmikeistä.

Tutkielmani jakautuu neljään osaan. Ensimmäisessä osassa luon silmäyksen eläimen ja ihmisen suhteeseen suomalaisen kulttuurin historiassa. Tämä osa toimii pohjana ja taustapeilinä ihmisen ja lemmikin suhteen ymmärtämiselle. Toisessa osassa tarkastelen ihmisten omia vastauksia kysymykseen, miksi he ovat ottaneet itselleen lemmikin. Mitä lemmikit ovat tuoneet elämään ja miksi toiset lemmikit muodostuvat tärkeämmäksi kuin toiset? Kolmas osa keskittyy lemmikin kuolemaan. Käyn läpi lemmikin kuolemaan liittyviä vaiheita ja sitä, miten lemmikki haudataan ja miten kuollutta lemmikkiä muistetaan. Neljännessä osassa, joka samalla toimii tutkielmani päätöslukuna, vastaan tutkimuskysymyksiini ja vedän johtolankani yhteen.

Tutkijan etiikasta

Kansatieteen tutkimuksen kohteena on ihminen ja ihmisen yhteisönsä jäsenenä luoma kulttuuri. Nykyisin tutkimuksen näkökulmien muutoksen myötä ovat kansatieteellisen tutkimuksen kohteiksi tulleet myös hyvin henkilökohtaiset ja arat teemat, joissa lähteenä on muistiaineistoa. Tutkijan ja tutkimuksen herkkätuntoisuus tulee arvioinnin kohteeksi tutkimuksen jokaisessa vaiheessa, kun lähdeaineistona on yksittäisten ihmisten henkilökohtainen kokemusmaailma. (Olsson 2005, 282.)

Informantille on annettava tarpeeksi tietoa tutkimushankkeesta, jotta hän voi päättää haluaako osallistua tutkimukseen. Tärkeitä ovat tiedot tutkimusprojektin päälinjoista, tutkimuksen suorittajasta ja rahoittajasta sekä aineiston tallentamisesta ja myöhemmästä käytöstä. (Alver & Øyen 1998, 99-100.)

Tutkielmaa aloittaessani ilmoitin jo teemakirjoituskyselyilmoituksessa tutkimukseni päälinjan – sen, että käsittelisin lemmikkien pitoa kulttuuri-ilmiönä. Tutkimuskysymykset tarkentuivat kuitenkin vasta siinä vaiheessa, kun luin uudelleen ja uudelleen informanttieni kirjoittamia tekstejä heidän omista lemmikeistään. Tutkielmani lopulliset kysymykset selviävät informanteilleni vasta, jos he lukevat valmiin pro gradu -työni. Teemakirjoituttaminen on aineiston keruumenetelmänä sikäli haasteellinen, että ennalta voi vain arvailla, kuinka moni ihminen vastaa keruupyynnöön. Omalla kohdallani vastauksia tuli sen verran paljon, että informanttieni toimiminen kanssatutkijoina olisi ollut mahdotonta muuten kuin siinä ilmeisessä mielessä, että etsin vastauksia tutkimuskysymyksiini heidän teksteistään. En ole luetuttanut heillä tekstiäni tutkielman kirjoitusvaiheessa, vaan ilmoitan heille mahdollisuudesta lukea tutkielma vasta sen lopullisesti valmistuttua.

Hilkka Helstin (2005, 151) mukaan teemakirjoituskysymyksiä laadittaessa kannattaa ottaa huomioon se, että suuri osa kirjoittajista ei tule suoraan vastanneeksi esitettyihin kysymyksiin. Tutkija on ainakin alussa tietämätön

osapuoli, ja alustavat kysymyksenasettelut joutavat usein romukoppaan kyselyvastausten lukemisen jälkeen.

Keruilmoituksessa ei ole mahdollista kertoa tutkimuksesta kovinkaan yksityiskohtaisesti, koska tutkimusta ei voi kirjoittaa etukäteen. Lopullinen tutkimus syntyy vuorovaikutuksessa informanteilta saatuun aineistoon.

Pirjo Korkiakangas (1996, 63) kirjoittaa temaattisesta kirjoittamisesta: "Vaikka kyselyiden teemat ovat jokseenkin selvärajaisia, antavat ne vastaajille vapauden käsitellä eri osioita erilaisella tarkkuudella. Kaikki kirjoittajat eivät näin tee, jotkut seuraavat orjallisesti kyselyn kaavaa, toiset syventyvät itselleen tärkeiksi kokemuksiensa teemoihin. Näin monista vastauksista muotoutuu kertomisen ohessa myös omaa elämää ja maailmanmenoa yleisesti kommentoivia tai pohdiskelevia kertomuksia, jopa eräänlaisia elämäntarinoita. Tämän kaltaisesta aineistosta voi löytää hyvinkin henkilökohtaisten ja yksittäisten tapahtumien muistoja, sillä kirjoittajan oletama lukija voi kirjoittajan kannalta olla samanaikaisesti etäinen ja intiimi: tälle voi uskoutua pysymällä tuntemattomana."

Omassa aineistossani on tarkasti kysymysten kaavaa seuraavia vastauksia enemmän Pirjo Korkiakankaan mainitsemia elämäntarinoita, joissa on pohdintoja ja henkilökohtaisia muistoja, kipeitäkin sellaisia. Informanteistani suurin osa on kertonut itselleen tärkeän kuolleen lemmikin elämänkaaren. Useissa teksteissä on mainittu, että tekstiä kirjoittaessa muistot lemmikistä palasivat mieleen ja lemmikin muisteleminen myös itketti. Muutamassa tekstissä kirjoittaja kertoo kirjoittamisen olleen osa lemmikin kuoleman surutyötä. Toisaalta informanttini ovat saaneet kirjoittaa teksteissään juuri sen verran kuin ovat itse halunneet ja kokeneet tarpeelliseksi. Keruilmoituksessani olen pyrkinyt selvästi kertomaan tutkielmani aiheesta – sen verran kuin ilmoitusta laatiessani siitä itse tiesin – sekä informanttien kirjoitusten asemasta tutkielmassani.

Informanttini ovat yhtä lukuun ottamatta minulle tuntemattomia. Eräs ystäväni, jolle lähetin lumipallokeruuta varten kysymysrunгон, kirjoitti omasta kuolleesta lemmikistään. Muita informanttejani en ole koskaan tavannut. Yksi informanttini kehotti minua vastauksessaan halutessani kirjoittamaan hänelle. Vaihdoinkin

hänen kanssaan muutaman kirjeen, mutta tutkielmani aineistossa olen käyttänyt vain hänen ensimmäistä vastaustaan kyselyyni. Vaikka sanon, että informanttini ovat minulle tuntemattomia, he ovat tulleet minulle tutuiksi tekstiensä kautta. He eivät enää ole ketä tahansa ihmisiä tai lemmikin omistajia, vaan heidän lemmikkiensä tarinat ovat koskettaneet myös minua. Jokunen informantti lähetti vastauksensa mukana myös valokuvia lemmikistään tai itsestään ja lemmikistään. Loppujen lopuksi löydänkin itseni jokseenkin ristiriitaisesta tilanteesta: mikä on minun asemani tutkimuksessa, olenko tasavertainen keskustelukumppani vai viime kädessä kuitenkin tutkija, nojatuolimatalla etäisten tutkittavieni henkilökohtaiseen maailmaan?

Eräs eettisen tutkimuksen perusedellytys on, että tutkija kohtaa tutkittavat tasavertaisina (Kelles-Viitanen 1982, 83). Minä olen tasavertainen informanttieni kanssa siinä suhteessa, että olen itsekkin lemmikin omistaja. Syötän koiralleni tyytyväisenä possumakkaraa, vietän Hänen kanssaan joulua ja syntymäpäiviä ja nostan koiran niskasta sängystäni pois silloin, kun tunnen tarvitsevani itse enemmän tilaa. Tutkielmaa kirjoittaessani olen kuitenkin lemmikin omistajan lisäksi myös tutkija. Minun on analysoitava informanttieni tekstejä, jotta saisin muodostettua niistä tutkielman, ja tämä vaatii jonkinlaisen tarkasteluetäisyyden ottamista.

Anita Kelles-Viitanen (1982, 72) kirjoittaa, että tutkijan ja tutkittavien välille syntyy keinotekoinen kuilu, jos tiedemiehen, ulkopuolisen tarkkailijan rooli erotetaan ihmisen roolista eli tutkijan omista arkikokemuksista. Tämä on varmasti totta. Koen kuitenkin, että kun tarkastelen informanttieni tekstejä tutkijan roolista käsin, on oma lähtökohtani toinen kuin jos lukisin niitä pelkästään ihmisen ja toisen lemmikin omistajan ominaisuudessa. Tutkijana en voi pidättäytyä ainoastaan niissä arkikokemuksissa, joita minulla on lemmikin omistamisesta. Minun on löydettävä tutkimukselle myös tieteellisiä lähtökohtia.

Parhaiten koen palvelevani ja kohtelevani tasavertaisina informantteja, jotka ovat paneutuneet vastaamaan minulle, pureutumalla heidän kirjoituksiinsa mahdollisimman perusteellisesti ja etsimällä vastaukseni tutkimuskysymyksiini heidän teksteistään.

1. IHMINEN, ELÄIN, LEMMIKKI, LEMMIKKIELÄIN

Karhusta karjaan

Tutkittaessa ihmistä ja ihmisen kulttuuria ei voi sivuuttaa eläimiä.

Ihmisyys on määritelty eläimellisyyden kautta. Se mitä ihminen on, määritellään usein sen mukaan, mitä eläimet käsityksemme mukaan ovat. Kun mietimme ihmisen arvoa, kosketamme aina tahattomasti tai tahallisesti myös kysymystä eläinten arvosta. Vastaavasti eläimiä koskevat määritelmät ovat aina perustuneet käsityksiin ihmisestä. Eläin- ja ihmiskuvan välinen suhde on kehämäinen. Ihmiskuva määrittää eläimellisyyttä ja eläinkuva ihmisyyttä. (Aaltola 2004, 17.)

Myös eläinten käyttö ja merkitys kertovat paljon kustakin kulttuurista. Kuten Matti Sarmela (1991a, 77) on kirjoittanut: "Ihminen on sitonut eläimet oman kulttuurinsa rakenteisiin, toteuttamaan kunkin aikakauden suuria päämääriä. Eläimet ja ihmiset ovat aina olleet samassa järjestelmässä, mutta olemassaolon selitykset antaa ihminen." Suomalaista kulttuuria ja sen kerrostumia voi katsella eläinten ja niiden kohtelun kautta. Eräs hyvä esimerkki on karhu.

Matti Sarmela (1991b, 241) kirjoittaa karhusta: "Suomalaisessa karhuperinteessä heijastuu kunkin aikakauden uskonnollinen ja maailmankatsomuksellinen järjestelmä alkaen samanismista ja päättyen länsimaisen yhteiskunnan kehitysuskuon. Kulttuurien rakennemuutoksissa karhukin on joutunut uuteen ympäristöön."

Karhu oli pyhä eläin eräkauden suomalaisille. Tästä kertovat lukuisat karhun metsästyksen, surmaamiseen, syömiseen ja luiden käsittelyyn liittyvät rituaalit.

Karhunpeijaisten viimeinen osa oli karhunkallohonka, joka toimi kanavana karhujen taivaalla sijaitsevaan alkukotiin. (Klemettinen 2002, 137.)

Karhun kanssa rinnan elävien ja samoja eläimiä metsästävien ihmisten tuli muodostaa suhde tähän petoon, joka ei aina väistänyt edes ihmistä. Karhun lihaa käytettiin myös ravintona. Tärkeästä ja pelätystä eläimestä tuli pyhä.

Toisaalta on viitteitä siitä, että karhua on pidetty toteemieläimenä. Vielä 1900-luvun alussa Vienan Karjalassa karhun kerrottiin olevan ihmisen sukua ja tästä syystä sen lihaa ei syöty. (Sarmela 1991b, 225.)

Toteemieläimiä, joita pidettiin sukulaisina ja esi-isinä, ei haluttu syödä. Tässä on kiinnostava yhtymäkohta lemmikkieläimiin. Lemmikin syöminen on nykyisessä kulttuurissamme tabu. Lemmikkieläin ei ole samalla tavalla pyhä kuin vaikka karhu toteemieläimenä. Lemmikki on perheenjäsen, ja sellaisena vertautuu sukulaiseen. Lemmikin lihan syöminen tabu ei liity sääntöihin lihan puhtaudesta tai likaisuudesta, vaan nimenomaan siihen, että lemmikin lihan syöminen olisi emotionaalisesti mahdotonta.

Elinkeinon ja elinolosuhteiden muuttuessa myös karhun asema muuttui kulttuurissamme. Maanviljelyn ja karjanhoidon yleistymisen myötä karhu alettiin nähdä ensisijaisesti vahinko- ja tuhoeläimenä, josta haluttiin päästä eroon. Kielteinen suhtautuminen karhuun käy ilmi loitsuista. Niissä yritettiin estää kiusanhenkeä käymästä karjan kimppuun tai tuhoamasta viljasatoa. Karkotetun pedon ei toivottu enää palaavan ihmisten hallitsemaan ympäristöön, vaan jäävän pahoille syntysijoilleen. (Klemettinen 2002, 142-144.)

Agraarikulttuurissa elämän keskiöön nousivat karjaeläimet ja maanviljelys. Karjaeläimet olivat ihmisten elämän antaja ja suhde niihin merkityksellinen. Ne olivat riippuvaisia ihmisestä yhtä lailla kuin ihminen niistä. Erityisen kiinteitä ja läheisiä ovat olleet naisen suhde lehmään ja miehen suhde hevoseen. Nämä eläimet elivät fyysisestikin lähellä ihmistä, jopa samassa tuvassa.

Hevosen ja lehmän pitopaikka tuvassa oli ovisuu. Pikkukarja – lampaat, porsaas ja vasikat – majailivat tuvassa karsinassa lavan, sängyn tai kolpitsan alla. Liikkumaesteeksi oli joko laitettu jonkinlainen liisteikkö tai sitten eläimet oli kytketty kiinni sänkyihin. Porsaita pidettiin yleisesti koreissa ja vasikoita joskus vasuissa. Tiedot ja kuvaukset osoittavat, että kaikkia kotieläimiä on pidetty sisällä tuvassa. Omistajan ja hoidettavan suhde on entisaikaan ollut hyvin tuttavallinen. (Vilkuna 1960, 17.)

Pisimpään tupaan tuotiin ostoporsaita. Päivällä porsas nostettiin kopasta lattialle kirmaamaan. Porsas saattoi nukkua joskus lattialla lasten kanssa: "Muistan kun vanhin poikani oli lapsena, niin se makuutti aina porsasta vierellään. Pääs tyynyllä molemmilla he siinä rinnakkain nukkuivat. Muistan kun poikani kerran kääntyi ja kysyi porsaalta: joko sinä nukut? Ne kaksi olivatkin hyvät kaverit." (Heikinmäki 1989, 85-86.)

Ihmisten ja karjan rinnakkaiseloa ei voi läheisyydestä huolimatta suoraan rinnastaa ihmisten ja lemmikkien rinnakkaiseloon. Karjaa on hoidettu ihmisen ravinnoksi. Suhtautumisesta karjaan kertovat jotakin esimerkiksi teuraskäytännöt.

Syksyisin, laidunkauden jälkeen, oli aika erottaa karjasta talveksi jätettävät ja teuraat. Nykyiseen eläinsuojelulakiin vetoamalla löytäisi entisaikaisista teurastuskäytännöistä monenlaista muistutettavaa. Esimerkiksi eläintä ei tainnutettu ennen teurastamista. Lampaas tapettiin vain kurkkuun pistämällä, koska veren uskottiin siten paremmin juoksevan. (Vuorela 1975, 233.)

Suhtautuminen luontoon, eläinten elämään ja kuolemaan sekä myös ihmisten omaan elämään ja kuolemaan on ollut erilainen. Teurastus ja eläinten syöminen on ollut välttämätöntä ja se on koettu luontevaksi. Karjaeläimet, vaikka olisivatkin joutuneet syksyllä pataan, ovat kuitenkin saaneet eläessään yksilöllisempää ja inhimillisempää kohtelua kuin nykyiset tehotuotantoeläimet.

Eläimestä lemmikiksi

Nykykulttuurissa eläinten asema ja kohtelu on kiinnostavaa, jopa saman eläinlajin edustajat saavat osakseen hyvin erilaista kohtelua. Kohtelun sanelee eläimen käyttötarkoitus. Meillä on eläimiä tuottamassa ihmiselle ravintoa ja vaatteita. Nämä eläimet joutuvat elämään koneen elämää. Ne on jalostettu äärimmilleen tuottamaan lihaa, maitoa, kananmunia ja turkiksia. Meillä on eläimiä kosmetiikka- ja lääketeollisuudessa niin ikään palvelemassa ihmistä, varmistamassa ihmisille "turvallista" kosmetiikkaa ja lääkkeitä. Luonnossa eläviä eläimiä siedetään niin kauan kuin ne muistavat paikkansa. Kylän liepeille eksynyt susi koetaan jo häiriintyneeksi ja uhkaksi, se halutaan päästää päiviltä. Osa eläimistä puolestaan elää ihmisen rinnalla. Niille pyritään tarjoamaan hyvä elämä, ravitsevaa ruokaa ja lääkärihoitoa. Länsimaisen ihmisen eläinsuhde on monimutkainen ja jakautunut. Tästä kertoo esimerkiksi tapa luokitella eläimet.

Länsimaissa eläimet luokitellaan niiden käyttötarkoituksen perusteella. Tavallisesti puhutaan tuotantoeläimistä, koe-eläimistä, turkiseläimistä, lemmikkieläimistä, työeläimistä, harraste-eläimistä, luonnonvaraisista eläimistä sekä kulttuurieläimistä. Näihin luokkiin liittyy hyvinkin erilaisia eläinkuvia ja eläinten moraalisia arvostuksia. Tuotantoeläimeksi luokiteltujen eläimien kohdalla keskitytään siihen, kuinka nopeasti ne kasvavat, mikä on niiden anatomia ja mitä sairauksia niillä on. Lemmikkieläinten kohdalla tilanne on toinen. Ne määritetään luonteenpiirteiden perusteella. Ero heijastuu sekä yleisiin oletuksiin eläimestä että myös eläinsuojelulakiin. Tuotantoeläimet ja lemmikkieläimet todella koetaan varsin erilaisiksi olennoiksi, tuotantoeläimiä esimerkiksi syötetään lemmikeille mutta ei päinvastoin. Eläinsuojelulaissa heijastuu, että lemmikkieläin koetaan yksilönä, kun taas tuotantoeläinsäädökset perustuvat eläinten välineellistämiseen. Lemmikkihillerin pitoa koskevat erilaiset säädökset kuin tarhaminkin pitoa ja lemmikkikoiraa eri säädökset kuin koe-eläinkoiraan, vaikka eläimet eivät ominaisuuksiltaan olennaisesti poikkea toisistaan. (Aaltola 2004, 21-22.)

Toivo Vuorela (1975, 195) kirjoittaa, että Ruotsin maakuntalaeissa määrättiin sylikoiran vahingoittamisesta kolme kertaa niin suuri sakko kuin metsästyskoiran

tai tavallisen talonvahdin vahingoittamisesta. Vuorela jatkaa, että tästä näkyy hyvin koiran tunnustettu arvo ja asema statussymbolina.

Minun mielestäni siitä näkyy muutakin. Sylikoira on ollut erilaisessa asemassa kuin metsästyskoira tai tavallinen talonvahti. Sylikoira olisi luokiteltavissa lemmikkieläimeksi. Se on ollut asteen lähempänä ihmistä niin fyysisesti sylissä pidettävänä kuin henkisesti persoonallisena olentona. Se on voitu kokea metsästyskoiraa tai talonvahtia arvokkaammaksi myös muussa mielessä kuin statussymbolina.

Näyttäisi siltä, että nykyisenlainen lemmikin pito on syntynyt kaupungistumisen ja teollistumisen myötä. Lemmikkien uusi eläinluokka alkoi olla vahvasti läsnä ihmisten arkielämässä. Tämä synnytti uudenlaisen näkemyksen eläimestä toverina ja jopa perheenjäsenenä. (Aaltola 2004, 39.)

Voi ajatella, että lemmikkieläimet muodostavat onnekkaimman eläinryhmän. Lemmikkieläimillä on eniten oikeuksia ja ihmisellä eniten velvollisuuksia niitä kohtaan. Lemmikkieläin saa asianmukaisen hoidon, sillä on riittävästi seuraa ja se saa elää luonnolliseen vanhuuteensa asti. Lemmikkieläinten oikeuksia on rajoitettu voimakkaimmin niiden oikeudessa lisääntyä. (Vilka 1996, 132.)

Myös Leena Vilka (1996, 133) nostaa esille jo edellä mainitun eläinten välisen eriarvoisuuden. Saman lajin edustajat, esimerkiksi rotat, voivat joutua tuskallisesti tapetuiksi haittaeläiminä, saada lemmikkirottina osakseen rakastavaa huolenpitoa, tai syntyä laboratorio-olosuhteisiin valmiiksi sairaina syöpärottina. Lemmit muodostavat eläineliitin, jonka hyvinvointiin länsimaissa käytetään miljardeissa mitattavia summia.

Leena Vilka (1996, 149) esittää olennaisen kysymyksen: miksi lemmikit muodostavat eliitin, joiden arvoa, tunne-elämän tarpeita ja tietoisuutta pidetään itsestään selvinä, kun taas tuotantoeläimet omaavat vain raaka-aineen arvon? Tuotantoeläimiä tai koe-eläimiä ei kunnioiteta eläinpersoonina, jollaisia ne olisivat, jos niiden annettaisiin kehittyä sellaisiksi. Vilka pitää yhtenä mahdollisena vastauksena muiden eläinten kuin lemmikkien tietoisuuden ja tunteiden

olemassaolon vähättelyä tai kieltämistä. Seuraeläinten voidaan myös väittää saaneen inhimilliset piirteensä ihmiseltä. Vilkka esittää vastakysymyksen, kehittyisikö ihminen eläinten häkkioloissa eläessään älyllisesti ja tunne-elämältään kovinkaan korkealle tasolle.

Eläinten tehotuotanto on ilmiönä verrattain uusi ja se on kytkettävissä teollistumiseen. Eläinten joutuminen teollisen kasvattamisen kohteeksi on herättänyt kummastusta ihmisissä, jotka ovat nähneet ajan, jolloin hyötyeläimiä kohdeltiin enemmän yksilöllisinä olentoina.

Pohjois-Karjalan museon koti- ja lemmikkieläinkyselyssä, joka liittyi museossa vuonna 1996 pidettyyn näyttelyyn *Minä, Musti ja Mansikki*, nousi esille eräs kiinnostava seikka. Vanhimmat kyselyyn vastanneet, vuosina 1920–1959 syntyneet ihmiset pitivät eläinten huonona kohteluna tehomaaatoutta, nautojen, sikojen ja kanojen tehokasvatusta. Näihin eläimiin ei heidän mielestään enää suhtauduta yksilöinä kuten ennen, vaan massana. (Patjas 1996, 76.)

Lemmikkieläimiä pohtiessaan voi käsitellä kysymyksiä, jotka liittyvät niiden oikeuksiin. Onko esimerkiksi lemmikkien vapauden rajoittaminen väärin? Olisivatko vaikkapa koirat tai kissat onnellisempia, jos ne saisivat kuljeskella ilman hihnaa tai ihmisen valvontaa, eläisivätkö kanit ja marsut onnellisempina ilman häkkiä tai liskot ja kalat vapaissa vesissä?

Leena Vilkka (1996, 133) vastaa tähän kysymykseen seuraavasti. Ihmisen hoidossa syntynyt ja kasvanut eläin, joka voi toteuttaa lajilleen ominaista toimintaa ja jolla on sen kaltainen ympäristö kuin lajilla luonnossa olisi, ei välttämättä kärsi vankeudessa samalla tavalla kuin ihminen kärsisi. Kotieläinten oman turvallisuuden kannalta olisi väärin antaa niiden juosta vapaina, jos ne voisivat silloin loukkaantua liikenteessä. Kotieläimet eivät lisäksi yleensä selviytyisi ravinnon hankinnasta tai osaisi suojautua kylmältä.

Monien ihmisten jalostamien ja kasvattamien lemmikkien asiat ovat todella niin hyvin, että ne vankeudestaan huolimatta pystyvät elämään onnellista ja täysipainoista elämää. Oletan kuitenkin, että kaikkien lemmikkinä pidettyjen

eläinten kohdalla asiat eivät ole näin. Hyvänä esimerkkinä toimii oma tuliliskoni Lilli. Se olisi varmasti elänyt monin verroin onnellisemman elämän luontaisessa ympäristössään kuin terraariossani. Oletan, että lemmikin kannalta on tärkeää, että se pystyy muodostamaan suhteen ihmiseensä. Ihmisen ja lemmikin suhde ei siis ole yksipuolisesti ihmisen suhde eläimeen, vaan lemmikkisuhteessa myös eläimellä on suhde ihmiseen. Jos kodissa pidetään kalaa tai muuta jatkuvasti akvaariossa tai terraariossa elävää eläintä, sillä pitäisi olla todella paljon tilaa sekä ympäristö ja ruokavalio, joka on mahdollisimman lähellä sen luonnollisia elinolosuhteita. Tällaisia olosuhteita on kuitenkin harvan ihmisen mahdollista järjestää kotiinsa.

Eräs näkökohta eläimen oikeuksiin lemmikkinä liittyy eläinten jalostamiseen. Tätä aihetta on käsitellyt Yi-Fu Tuan kirjassaan *Dominance & Affection. The Making of Pets*. Ihminen on pyrkinyt jalostamaan useita lemmikkinä pitämiään eläinlajeja, karvattomista kissoista luppakorvakaneihin ja akvaariokaloista tanskandoggeihin. Jalostamisen seurauksena eläimistä on tullut sopeutuvaisempia ihmisen kumppaneiksi, mutta jalostus on aiheuttanut niille myös rakenteellisia heikkouksia ja perinnöllisiä sairauksia. Jalostus ei keskity pelkästään eläimen luonteen muokkaamiseen, vaan olennainen osa jalostuksessa on eläimen ulkonäöllä, jossa usein halutaan korostaa äärimmäisiä piirteitä, esimerkkinä kiinanpalatsikoiran pullottavat, suuret silmät. Yi-Fu Tuan on ottanut esimerkeikseen lemmikkien jalostamisesta kultakalat ja koirat. Hän näkee eläinten jalostamisen osana lemmikkien hallitsemista ja alistamista. (Tuan 1984, 95-107.)

Yksittäiselle lemmikin omistajalle eläinten jalostaminen konkretisoituu useimmiten silloin, kun omalla lemmikillä sattuu olemaan rodulle tyypillisiä sairauksia tai vaivoja. Myös eläinnäyttelytoiminta on osa jalostustoimintaa, koska siinä pyritään kartoittamaan parhaiten rotua edustavia ja jalostukseen sopivia yksilöitä. Luulen, ettei monikaan näyttelyissä käyntiä harrastava kuitenkaan ajattele asiaa rodunjalostamisena, vaan näyttely on vain tärkeä harrastus ja sosiaalista toimintaa.

Lemmikkien jalostaminen ei kuitenkaan rajaa lemmikkejä muista eläimistä erilliseksi ryhmäksi, myös niin sanottuja hyötyeläimiä jalostetaan.

Nimetty eläin ja puhuttu eläin

Eläimen nimeäminen ja sen merkitys nousi esille monesta lähteestä. Kun ihminen kokee eläimen olevan lähempänä itseään, hän antaa sille yksilöllisen nimen. (Mm. Thomas 1989, 114; Thorsen 2001, 115-133.)

Keith Thomas (1989, 112-115) on kiteyttänyt lemmikin eron suhteessa muihin eläimiin kolmeen kohtaan. Ensinnäkin lemmikki pääsee sisälle kotiin. Englannin kuningas Henrik VIII (1491–1547) kielsi eläimet hovistaan, mutta teki poikkeuksen ylimystön naisten spanielien kohdalla. Lemmikkispanielit pääsivät myös kirkkoon. Toiseksi lemmikeillä on yksilöllinen nimi. Erityisenä Thomas pitää sitä muutosta, että lemmikille annetaan ihmisen nimi. Kolmanneksi lemmikkiä ei koskaan syödä.

Nämä kolme lemmikkiä määrittävää seikkaa ovat oleellisia huomioita lemmikistä ja näyttävät pätevän minunkin aineistoni valossa. Käsittelen seuraavassa lähemmin Thomasin huomiota lemmikin yksilöllisestä nimestä. Nimenanto on tärkeä osa ihmisyhteisöön hyväksymistä. Niinpä eläimen nimi on eräs yksilöllisyyden rakentaja ihmisen ja eläimen suhteessa.

Nimenanto on kastetta vanhempi rituaali. Nimenannossa ihmislapsi sai tavallisesti esi-isänsä nimen. Sen jälkeen lasta ei enää saanut jättää heitteille. Nimi toi lapselle suojan ja olemassaolon oikeuden. (Pentikäinen 1990, 25.)

Joan Dunayer (2001, 141) esittää kiinnostavia huomioita lihaeläinten nimeämisestä. Lihaeläinten kasvattamisesta kertovissa amerikkalaisissa oppaissa ja lehdissä suositellaan joko jättämään nimeämättä syötäväksi tarkoitetut eläimet tai antamaan niille sellaisia nimiä kuin vaikkapa Pihvi tai Kinkku (Dunayerin löytämiä esimerkkejä ovat *T-bone*, *Porky*, *Chops*, ja *Spareribs*). Tyypillisiä lemmikin nimiä neuvotaan välttämään. Persoonallinen nimi antaisi eläimelle yksilöllisyyden ja eläintä olisi hankalampi ajatella lihana.

Suomessa nimettyjä ovat kaikki lehmät ja hevoset sekä suurissakin sikaloissa pidetyt karjut, emakot puolestaan ovat vailla nimeä. Sikaloiden karjuilla on myös isommat karsinat ja ne saavat yksilöllisempää kohtelua verrattuna emakoihin.

Karjanhoidosta kirjoittaessaan Toivo Vuorela (1975, 197) on kertonut perinteisestä lehmien nimeämisestä: "Saman talon karjassa esiintyvät poikkeukset erotettiin tavallisesti värivivahteen perusteella. Nimenannosta kuvastuu tässäkin tapauksessa omistajan läheinen suhde hoidokkiinsa. Vanhoihin perukirjoihin, joiden pitäminen tuli 1700-luvun puolivälin jälkeen pakolliseksi, karja on yleensä nimeltä mainiten yksilöity."

Sonja Hyttinen (1996, 139) puolestaan pohtii artikkelissaan "Muisto elää!": Lemmikkieläimen kuolema ja hautamuistomerkit Helsingin eläinten hautausmaalla" kaupungissa ja maalla elävien ihmisten lemmikkisuhteiden eroja. Hänen mukaansa teollisuuden myötä syntyneitä uutta kaupunkilaista suhtautumista lemmikkeihin ei löydy maaseudulta. Hyttinen ei kuitenkaan kerro, millainen lemmikin asema maaseudulla on. Onkin mahdollista, että hän käyttää lemmikin ja eläimen käsitteitä niitä tarkemmin erittelemättä, ja tarkoittaa ihmisten suhtautumisen eläimiin yleensä olevan erilaista kaupungissa kuin maaseudulla. Hänen ajatuksensa saattaa siis sisältää myös hyötyeläimet.

Hyttinen (1996, 139) kirjoittaa: "Kaupungin ja maaseudun asukkaiden ero suhtautumisessa lemmikkieläimiin on kenties siinä, että kaupungissa lemmikkieläin samastetaan enemmän ihmisten elämään kuin maaseudulla, jossa sen asema usein on toinen. Kaupungeissa lemmikkieläimiä antropomorfisoidaan. Eläimet kuuluvat jokapäiväiseen elämänmenoon; niissä on helppo nähdä inhimillisiä piirteitä ja arkipuheessa niiden tekemisistä kerrotaan muille. Eläinten nimeäminen on yksi humanisoinnin ulottuvuus."

Informanttieni joukossa on sekä kaupungissa että maalla asuvia ihmisiä, myös maataloutta elinkeinonaan harjoittavia. En huomannut Hyttisen kuvaamaa eroa heidän suhteissaan lemmikkieläimeen. Hyötyeläimistä minulla ei ole tekstejä, lukuun ottamatta yhtä kanaa, jolla oli ilmeisesti sekä hyötyeläimen että lemmikin rooli. Hyötyeläimen "nouseminen" lemmikin asemaan lienee harvinaisempaa.

Eläinten nimeäminen varmasti liittyy eläimen lähemmäksi ihmistä, mutta ei ole ominaista pelkästään kaupungissa tai pelkästään lemmikkisuhteessa eläville eläimille. Kuten on jo edellä todettu, myös hyötyeläimen asemassa olevia lehmiä, sikoja ja hevosia nimetään. Eräs kiinnostava seikka on se, että kaupungeissa on yksinomaan lemmikkiasemassa olevia eläimiä. Kaupunkialueella niin sanottujen hyöty-eläinten pito on luvanvaraista ja hankalaa järjestää asian mukaisesti.

Myös Claude Lévi-Strauss (1966, 205-207) on kartoittanut eläinten nimeämiskäytännön suhdetta niiden asemaan ihmisten yhteiskunnassa. Hän tekee huomion, että koirille ei anneta ihmisten nimiä vaan tyypillisiä koirien nimiä, mikä hänen mukaansa kertoo koirien alhaisesta asemasta yhteiskunnassa.

Nykyisin koirien ja lemmikkien nimeäminen ihmisen nimillä on erittäin yleistä, ja tämä kertoo varmasti koirien ja muidenkin lemmikkien aseman muutoksesta yhteiskunnassamme. Vastaavan huomion on tehnyt myös Keith Thomas (1983, 114) kuvatessaan 1700-luvun englantilaisten tapaa ruveta antamaan lemmikeille ihmisen nimiä omistajan ja lemmikin suhteen tullessa läheisemmäksi.

Lenkkipolulla vastaan tulevat koiran muodossa Hilma, Vilma, Onni ja Atte. Samoja nimiä kuulen lapsilla leikkipuistossa. Ihmisen nimen antaminen eläimelle kuuluu siihen prosessiin, jossa ihminen luo eläimelle inhimillisen identiteetin ja samastaa sen ihmiseen. Lemmikeille annetaan yhä edelleen myös tyypillisiä eläinten nimiä, kuten Musti ja Miuku. Aineistoni perusteella en huomannut ihmisten lemmikkisuhteessa eroa, oli lemmikillä sitten ihmisen nimi tai ei. Oman lemmikkiasemassa olevan koirani nimi on Nuppe, kun taas liskoni, johon minulla ei muodostunut lemmikkisuhdetta, nimi oli Lilli.

Joan Dunayer on käsitellyt kirjassaan *Animal Equality: Language and Liberation*, kuinka eläimet saatetaan verbaalisin keinoin näyttämään alemmilta kuin ihmiset. Se, kuinka eläimestä puhutaan ja kirjoitetaan, on huomionarvoista tutkielmani kannalta. Tavallinen pronomini eläimistä puhuttaessa on *it* ('se'), joka poistaa sukupuolen ja sijoittaa eläimet elottomien esineiden joukkoon (Dunayer 2001, 1).

Dunayerin huomiot koskevat englannin kieltä. Suomessa ihmisistä käytetty persoonapronomini 'hän' ei englannin ihmiseen viittaavien feminiini- ja maskuliinimuotojen *she* ja *he* tavoin kerro viittauskohteen sukupuolta. Toisaalta puhekielessä myös ihmiseen saatetaan viitata pronomiinilla 'se'. Silti on totta, että myös suomen kielessä näkyy usein selvästi, milloin puhutaan eläimestä ja milloin ihmisestä. Lemmikeistä kuitenkin kirjoitetaan aineistossani useimmiten ikään kuin ihmisestä, kerronnassa käytetään paljon etunimeä ja jopa persoonapronominia 'hän'. Seuraavasta sitaatista voisi luulla, että teksti kertoo ihmisestä, ellei tietäisi kerronnan koskevan koiraa.

Mitään, koskaan milloinkaan tässä elämässä en liene rakastanut ketään niin paljon kuin häntä (37/52).

Toisena esimerkkinäni on sitaatti, jossa myös kerrotaan koirasta. Kertoessaan koirastaan omasta näkökulmastaan informantti aloittaa kerronnan persoonapronominilla 'se', mutta siirtyessään koiran näkökulmaan käyttää persoonapronominia 'hän'.

Tärkeänä tapahtumana lemmikkini elämässä pidän sitä kun se teki pennut. Kenties hän itsekin pitäisi sitä merkittävänä... (26/22.)

Kun puhutaan eläimestä, käytetään erilaista kieltä ja sanoja kuin kerrottaessa ihmisestä. Tästä löytyy useita esimerkkejä: kuollutta ihmistä kutsutaan ruumiiksi, kun kuollut eläin puolestaan on raato, ruho tai lihaa. (Dunayer 2001, 2.)

Kuolleesta lemmikistä kirjoitetaan aineistossani kuitenkin aina ihmisen tapaan, jopa niin, että myös sanaa 'ruumis' vältetään ja lemmikistä kirjoitetaan etunimellä.

Linda vietiin EELAan avattavaksi ja tuhkattiin heidän toimestaan (40/33).

Palaan vielä Keith Thomasin lemmikin ja muiden eläinten välisiä eroja kartoittavan määrittelyn kolmanteen kohtaan. Sen mukaan lemmikeille ominaista on, että niitä ei koskaan syödä. Tavasta, jolla kuolleista lemmikeistä kirjoitetaan, näkyy, että lemmikin syöminen on tabu. Ihminen ei voisi syödä persoonallista olentoa, jolla on

ruumis (ja ehkä myös sielu: ruumis ja sielu kuuluvat yleisessä kielenkäytössä yhteen, toisin kuin ruho ja sielu tai raato ja sielu), mutta ravinnoksi tarkoitettu eläin onkin kuolemansa jälkeen pelkkä ruho tai lihaa.

Kun lemmikistä kerrotaan enemmän samalla tavalla kuin toisesta ihmisestä, halutaan korostaa lemmikin erityisyyttä ja yksilöllisyyttä. Lemmikistä puhutaan eri tavalla kuin muista eläimistä, koska sen koetaan olevan lähempänä ihmistä kuin eläintä. Puhe, jossa lemmikki rinnastuu enemmän ihmiseen kuin eläimeen, luo eläimelle ihmisen kaltaista identiteettiä.

2. ELÄIN LEMMIKKINÄ

Miksi lemmikki tulee taloon?

Yi-Fu Tuan (1984, 112) on käsitellessään lemmikin muodostumista ja merkitystä ihmiselle pohtinut, mistä nykyinen tunteellinen suhtautuminen lemmikkeinä eläviin eläimiin johtuu. Hän pitää yhtenä syynä ihmisen vieraantumista luonnosta. Urbaani ihminen ei kohtaa villieläimiä tai hyötyeläimiä teollistuneessa kaupunkiympäristössään. Niinpä ihmisen on helppo tuntea lämpimiä tunteita lemmikkejä kohtaan, jotka Tuanin sanoin elävät ihmisen ”leikkikaluna” (*playthings*). Kaupunkiympäristössä ihmiset eivät enää elä yhteisöllisesti, ja eristyneiden ihmisten on vaikea ilmaista ja osoittaa rakkautta ja hellyyttä toisille ihmisille. Lemmikeille ihminen voi vapaasti osoittaa hellyyden tunteensa.

Yi-Fu Tuan puhuu varsin karua kieltä ihmisen ja lemmikin suhteesta. Elävän eläimen kutsuminen ihmisen leikkikaluksi särähtää varmasti lähes jokaisen lemmikin omistajan korvaan. Yi-Fu Tuanin argumentteja ei voi kuitenkaan noin vain sivuuttaa. Niissä tuntuu piilevän osa totuutta. Käydessäni aineistoani läpi huomasin, että parissa tekstissä lemmikeistä saatettiin puhua kuin leikkikalusta. Seuraavan sitaatin informantti on käynyt läpi hyvin rehellisesti ja monipuolisesti kaikki lemmikkisuhteensa, yhden kesän hänen lapsuutensa perheessä viettäneitä kaneja hän ajatteli pitäneensä kuin pehmoleluina.

Hiljalleen kesä kääntyi syksyyn ja oli selvää, ettei kaneja voi enää ulkona pitää, mutta sisällekään emme voisi niitä veljeni allergian takia ottaa. Perheemme yhteinen päätös oli antaa kanit uuteen kotiin. Se päätös oli jopa yllättävän helppo. Kanit olivat kai olleet meille vähän kuin pehmoleluja vaikkakin eläviä sellaisia. (56/28)

Puhuessaan lemmikeistä leikkikaluna Yi-Fu Tuan tarkoittaa tietysti muutakin. Ihminen hoitaa, hellii ja "leikkii" lemmikillä kuin lapsi leikkikalullaan. Tuan väittää tekstissään, että monet amerikkalaiset pitävät koiraakin vain kaksi vuotta tai jopa lyhyemmänkin ajan, sen vaiheen, jolloin koira on leikkisä, herttainen ja sukupuoleton pentu (Tuan 1984, 88). Tätä taustaa vasten Tuanin vertaus lemmikin ja leikkikalun välillä on ymmärrettävä. Eläin todella hylätään kuin leikkikaluna, kun siihen on kyllästytty. Edellä ollut sitaatti kesäkaneista näyttäisi tukevan leikkikalumaista suhtautumista lemmikkiin siinäkin suhteessa, että kaneja otettaessa tiedettiin jo lähtökohtaisesti, että niistä pitää luopua kesän jälkeen, koska perheessä oli allergiaa. Löysin aineistostani toisenkin sitaatin, jossa osa informantin eläimistä vaihtui Tuanin kuvaamalla tavalla varsin nopeaan tahtiin, eivätkä ne ehtineet muodostua lemmikeiksi.

-98 Muutin ja otin lk. Chihuahua uroksen, Rosson, siitä tuli liian iso. Sen kaveriksi otin -99 lk. Chihuahua uroksen Creman, sille tuli kivesvika. 2000 otin kuoron jackrusselin terrieri nartun, kun sille tuli eka juoksu, luovuin pojista, kun ne merkkasi sisään - ja paljon. Sitten tappelin 1.5kk 1.5v kurittoman espanjanmastiffiuroksen kanssa... (19/19)

Vaikka löysinkin nämä kaksi Tuanin näkemyksiä tukevaa sitaattia, hänen väitteensä jäävät kuitenkin hatariksi, kun niitä verrataan suurimpaan osaan aineistoani. Useimmat aineistoni lemmikeistä oli otettu nimenomaan elämäntovereiksi ja niiden toivottiin elävän mahdollisimman pitkään, eikä pentuvaihe näyttänyt lemmikin omistajille mitenkään erityisen tavoiteltavana aikana.

Olen hankkinut koiran aina täysivaltaiseksi perheenjäseneksi.

Olemme eläneet paljon eläimen ehdoilla. (25/51)

Aineistoni pohjalta tulisinkin pikemmin siihen tulokseen, että kun eläimestä on muodostunut lemmikki, siitä ei haluta luopua kevyesti eikä siihen myöskään kyllästyä. Samalla ihmisellä voi olla lemmikkiasemassa olevia eläimiä ja muita eläimiä. Lemmikkiasemassa olevaa eläintä halutaan pitää, vaikka saman ihmisen

luona elävät eläimet, jotka eivät ole lemmikkiasemassa, saattaisivat vaihtua tiheämmin.

Lemmikit eivät näyttäneet myöskään Tuanin kuvaamana urbaanien ihmisten luonnosta ja muista eläimistä vieraantuneena saarekkeena, vaan monet lemmikin omistajat kokivat myös muiden eläinten kuin lemmikkien kunnioituksen ja hyvän kohtelun tärkeäksi. Seuraava informantti huomaa, että lähempi tutustuminen eläimeen, tässä tapauksessa koiraan, on lisännyt hänen kunnioitustaan luontoa ja eläimiä kohtaan.

Ellei olisi ollut sitä ensimmäistäkään koira, tuskin eläimen ja luonnon kunnioitukseni olisi tätä luokkaa kuin nykyään. (22/?)

Myös yksi nuorista informanteista koki eläimeen, hänen kohdallaan marsuun, tutustumisen ratkaisevana asiana omalle eläinsuhteelleen.

Pörrö muutti suhtautumiseni eläimiin ihan täysin, vaikka olin aikaisemminkin tykännyt eläimistä ja ratsastin, opin arvostamaan niitä uudella tavalla. Päätin vielä Pörrön ollessa terve, että minusta tulee eläinlääkäri, ja olen yrittänyt nyt koulussa parhaani päästäkseni tavoitteeseeni. (7/15)

Seuraavan sitaatin informantti ajattelee eläinten olevan ihmisiä parempia.

Eläimet on niin paljon reilumpia, rehellisimpiä kuin ihmiset. Ja käyttäytyvätkin fiksummin. Eläimet ovat mielestäni "parempia" kuin ihmiset. Ihminen on mielestäni tämän maapallon pahin loinen joka pistää koko pallon paskaksi ennemmin tai myöhemmin... (35/33)

Eräs informantti on pohtinut kasvatuksen ja perheen sekä suvun vaikutusta myöhempään eläinsuhteeseen.

Uskon, että eläinrakkauteeni vaikuttaa ihmisen oman persoonallisuuden lisäksi myös hänen perheensä ja sukunsa asenne eläimiin. Minulla on ollut kunnia kasvaa perheessä ja suvussa, jossa elämää myös eläinten, on aina kunnioitettu

suuresti. Äidin äitini evästi minua sanomalla, että kaikilla on oikeus elää. Niinpä hän ei koskaan tappanut edes kärpystä vaan otti sen kiinni ja päästi ulos vapauteen. Ainoastaan hyttysiä näin hänen läiskivän hengettömäksi. (56/28)

Seuraavassa kartoitan syitä, miksi informanttini ovat ottaneet eläimiä lemmikikseen. Näillä syillä pyrin kuvastamaan niitä odotuksia, joita lemmikille asetetaan. Olen jakanut syyt käytännöllisiin, emotionaalisiin ja kohtalon oikkuihin. Jaotteluni on kuitenkin lähinnä heuristinen eikä useinkaan esiinny puhtaana aineistossani. Lemmikkiä hankkiessaan informanteillani on usein ollut sekä käytännöllisiä että emotionaalisia syitä.

Tietyllä tavalla Yi-Fu Tuanin esittämiä lemmikin hankkimisen syitä löytyy myös omilta informanteiltani, erityisesti emotionaalisissa syissä. Lemmikiltä odotetaan juuri läheisyyttä ja sen hoitamista sekä hoivaamista. En kuitenkaan katsoisi urbaania lemmikin pitoa eläimestä ja luonnosta vieraantuneeksi: sen voi katsoa myös osaksi karjaeläinten pidosta lähtevää jatkumoa.

Lapsille on annettu maaseudulla nimikkoeläimenä esimerkiksi sika, lammas, lehmä tai hevonen. Nimikkojen antamista on tulkittu niin, että ne ovat olleet taloudellisena turvana omistajalleen, toimineet alkupääomana ja tuottaneet onnea. Toisaalta eläinnimikoiden on ajateltu kehittävän lapsen työtaitoja ja vastuuntuntoa. Toisen maailman sodan jälkeen käsitys nimikosta alkoi muuttua. Perinteisen kotieläinnimikon rinnalle tulivat muut eläimet, ja elättejäkin, kuten variksia, harakoita ja oravia, mainitaan nimikkoina. Käsitteenä ja hoitamisen kohteena nimikko alkoi muuttua lemmikiksi. (Korkiakangas 1996, 184-185.)

Muutamit nuoret kirjoittajat mainitsevat, että vanhemmat olivat hankkineet heille lemmikin, jotta he elävästä olennoista huolehtimalla oppisivat kantamaan vastuuta. Nykyisin lemmikit ovat harvemmin hyötyeläimiä eikä niistä ole taloudelliseksi turvaksi tai pääomaksi, mutta käsitys eläimestä lapsen työtaitojen ja vastuuntunnon kehittäjänä näyttää periytyneen nimikoilta lemmikeille.

Käytännölliset syyt

Lemmikiltä odotetaan elämänjärjestyä ja seuraa. Useat koiran hankkineet informantit mainitsevat yhdeksi hankintaperusteluksi lenkkeilyn. Koiran kanssa on pakko mennä ulos, vaikka ei muuten aina huvittaisi tai uskaltaisi.

Nimikkoeläin oli taloudellinen turva ja pääoma. Yhteiskunnan muututtua koulutus ja työpaikka antavat vastaavan turvan. Eläin ei ole kuitenkaan menettänyt turvantuojan roolia lemmikkinäkään. Nykyisin ihminen tarvitsee turvaa esimerkiksi ulkona liikkueessaan, koiran kanssa ihminen on rohkeampi liikkumaan pimeilläkin lenkkipoluilla.

Olin jäänyt eläkkeelle, sydämeni takia; noin vuosi ennen. Minun tuli aika kuitenkin yksin pitkäksi ja en osannut lähteä ulkoilemaankaan yksikseni. Joten pitkään mietityämme päätimme ottaa seurakseni pienen koiran. (57/40)

Seuraavasta sitaatista käy ilmi ajatus lemmikistä lapsen vastuun kehittäjänä.

Olin 9-vuotias, kun meille hankittiin ensimmäinen koiramme, Jonsku. Koiran hankkimista oli mietitty jo pitkään. Erityisesti minä halusin koiran, ja mainitsin siitä joskus vanhemmilleni. Myös he halusivat ottaa koiran niin, että minusta tulisi sen omistaja, että oppisin kantamaan vastuuta. (50/24)

Emotionaaliset syyt

Emotionaalisina syinä varsinkin nuoremmilla informanteilla esiintyy ”pidän eläimistä” -tyyppinen hankintaperuste. He eivät ole ruvenneet lemmikin hankkimisen syitä sen kummemmin perustelemaan tai analysoimaan. Nuoremmille kirjoittajille kotona pidettävän eläimen hyötyfunktio voi olla niin vieras, että lemmikkiä ei haluta perustella hyötyseikoilla, kuten liikunnan lisääntymisellä. Nuoremmat informantit kirjoittavat myös useammin hamstereista, gerbiileistä ja

marsuista, joilla ei koskaan ole ollutkaan mitään hyötykäyttöä. Heille lemmikki oli tärkeä sinänsä. Yi-Fu Tuanin kuvailemaa lemmikin pitämistä leikkikaluna en nuorempienkaan kirjoittajien teksteistä löytänyt. Vaikka lemmikin hoivaaminen ja sen läheisyys olikin heille tärkeää, lemmikki ei vertautunut rutisteltavaan pehmoeläimeen. Lemmikkiä haluttiin hoitaa mahdollisimman hyvin ja eläinlajille ominaisesta käytöksestä ja tarpeista otettiin selvää alan kirjallisuudesta.

Miksiköhän hankin lemmikin, jaa-a. Ehkä siksi että pidän eläimistä ja hamsterit vaan alkoivat kiinnostaa minua jollain tavalla. (5/15)

Olin vuosia halunnut lemmikkiä, edes jotain, mutta lopulta päädyimme koiraan ja sattumalta Tipsuun. Halusin hoitaa ja pidellä ja rakastaa eläintä. (32/25)

Lemmikin hankkimisessa voi olla kyse myös pitkäaikaisen unelman täyttämisestä. Kuten seuraavalla kertojalla, joka vihdoinkin eläkkeelle päästyään hankki kissan.

(Minulla oli ollut 12 vuotiaana pieni kissa, josta kuitenkin jouduin luopumaan sodan vuoksi se annettiin maalle.)

Siitä jäi sellainen kissa- ikävä, että joskus vielä haluan kissan.... (8/70)

Kohtalon oikut: Lemmikki tupsahtaa suunnittelematta

Aina lemmikin hankintaa ei ole sen kummemmin suunniteltu. Seuraava kertoja elää taloudessa, jossa on hevonen, kaksi ponia, pässi, kymmenen kissaa ja kolmetoista koira.

Mieheni on äärettömän eläinrakas. Minä en ole. Mutta minä olen realisti, hyväksyn tosiasiat, joita en voi muuttaa ja niihin kuuluu koko sen eläinlauman hoito, jotka tänne on majoitettu. Olemme olleet aviossa yli 40 v. Tänä aikana olen oppinut ymmärtämään, ettei puolison elämänfilosofiaan mahdu muuta kuin eläinten hyvinvointi. Meille on tullut toisten hylkäämiä lemmikkejä vuosien varrella niin

ihmeellisissä järjestelyissä, etten joskus ole ollut edes ”kärryn laidoilla”, kuten sanotaan. (18/63)

Seuraava informantti on saanut toivomansa lemmikin sattumalta, vanhempiansa vastustuksesta huolimatta.

Olin n. 8-vuotias, kun mummoni päätti ottaa lemmikikseen kanin. Pari vuotta tämän jälkeen mummollani todettiin astma ja hänen oli luovuttava kanista. Niinpä kani päätyi meille, vaikka vanhempieni mielestä lapset ja lemmikkieläimet eivät kuulu samaan perheeseen. Heidän mielestä lemmikkieläimet vain lisäävät vanhempien vastuuta ja työtä. (24/18)

Erään informantin syntyessä kissa on jo talossa, mutta kissan eläessä yli 20-vuotiaaksi yhteisiä vuosia ehtii kertyä monta.

Varsinaisesti minullahan ei ole ikinä ollut omaa lemmikkiä. Miuku oli minun veljen kissa, mutta kun se oli meillä kotona, niin olihan se kaikkien yhteinen ja samalla myös minun kissani... Tarkkaan en edes tiedä minä vuonna se meille tuli, tai en muista. Silloin kun minä itse synnyin v.-77, niin se oli ollut jo kuitenkin useamman vuoden meillä. (28/24)

Mitä lemmikki tuo taloon?

Koirien odotettiin tuovan mukanaan lisää liikuntaa ja monet informantit mainitsevatkin näin käyneen. Osa informanteista kertoo menneensä lemmikin myötä mukaan uusiin harrastuksiin ja saaneensa uusia ystäviä. Lemmikin yksinäisyyttä poistava vaikutus ei siis rajoitu pelkästään siihen, että lemmikin läsnäolo lievittää yksinäisyyttä. Lemmikki on myös helppo välikappale ihmissuhteita solmittaessa.

Mooseksen tulon myötä liikkuminen lisääntyi, lisäksi tuli koulutukset. Koiran mukana saatiin myös paljon uusia ystäviä. (20/37)

Seuraava informantti tekee tärkeän huomion ihmissuhteista koulutuskentillä. Siellä koiranomistajat esiintyvät ilman ammatti- tai muita statuksia. Koiraharrastusporukat ovat oma maailmansa, jotka rakentuvat koirista ja niiden omistajista. Varmasti koiramaailmakin on hierarkkinen omalla tavallaan, mutta se toimii osalla vastaajista kuitenkin selvänä vastapainona työmaailmalle. Koiraharrastuspiirit ovat sikäläkin kiinnostavia, että ne yhdistävät sosiaaliselta taustaltaan erilaisia sekä hyvin eri-ikäisiä ihmisiä.

Aloin myös kiinnostua agilitystä. Juuson "avulla" pääsinkin mukaan agility "piireihin". Se on vielä tälläkin hetkellä ykköharrastukseni. Olen myös toiminut Agility-yhdistyksien hallituksissa, koulutusohjaajana ja toimihenkilönä kisoissa. Tätä kautta saa paljon uusi tuttavuuksia. Agilitykentillä kukaan ei ole kiinnostunut ammatistasi, saat olla juuri se kuka haluat. (41/?)

Minulla ei ollut kyselyssäni varsinaisia kysymyksiä lemmikkeihin liittyvästä harrastustoiminnasta, joten kirjoituksia lemmikin kanssa harrastamisesta tuli sikäli kuin ne liittyivät lemmikkiin, josta kerrottiin. Lemmikin kanssa harrastusryhmissä käyviä oli eniten koiranomistajien joukossa. Koiran kanssa harrastettiin vesipelastusta, tottelevaisuuskoulutusta, agilityä, metsästystä, rotuyhdistystoimintaa ja koiranäyttelyissä käymistä. Harrastuksista mainittiin myös ylimalkaisesti "käytiin koulutuksissa" -tyyppisesti. Rotukissaharrastajia oli informanttieni joukossa muutamia. Informantit kertoivat lemmikeistään persoonina, näyttelyissä käyminen ja lemmikin kanssa harrastaminen saattoi olla tärkeää, mutta en huomannut sen mitenkään vähentävän lemmikin lemmikkiyttä tai esineellistävän lemmikkiä. Lemmikin menestymisestä iloittiin ja se koettiin selvästi myös omaksi onnistumiseksi. Lemmikin menestyminen oli saattanut tehdä lemmikistä vielä tärkeämmän. Toisaalta joukossa oli myös tekstejä lemmikeistä, joiden kanssa oli aluksi käyty näyttelyissä, mutta lemmikit eivät olleet menestyneet. Näyttelyissä "epäonnistuminenkin" saattoi toimia lemmikin ja omistajan suhdetta lähentävänä.

Kävimme Mindyn kanssa myös näyttelyissä. Vaan hän ei ollut valioluokan koira, koska hänellä oli notkoselkä. Ja hieman itsepäisen luonteensa takia ei totellut aina

kehässä. Paras tuomio oli kun häntä ei voitu arvostella, koska heilutti häntäänsä tuomarille ja oli muutenkin iloinen. Meitä se huvitti ja päätimme ettei kiusata enää kotikoiraamme. (57/40)

Seuraavan sitaatin informantti kertoo koiransa näyttelyurasta. Sama informantti kirjoittaa kuitenkin aiemmin tekstissään, että on koirassaan iloinnut eniten sen terveydestä.

Tämän toisen koiran otin jo näyttelyperiaatteella, vaikka sen edellytyksistä ei oltu varmoja. Koira oli käynyt näyttelyissä ilman kummempaa menestystä. Kävi samoin kuin toisen koiramme kanssa alle vuodessa koirasta tuli valio, ja sen on pohjoismaiden valio nykyisin. Tämän koiran kanssa olen todella joutunut tekemään töitä ja jokainen menestys mikä näyttelyistä on tullut on ollut palkka tehdystä työstä. Kaikista hienointa on ollut saada kutsu Norjan valio galaan. (48/24)

Ilkka Patoluoto (1989, 108) kirjoittaa lemmikkien olevan lasten korvikkeita lapsettomille ja yksinäisyyden kompensatiota eläkeläisille. Lemmikin ja omistajan suhteessa näkyy usein samanlaisia piirteitä kuin lapsen ja vanhemman suhteessa.

Oman aineistoni valossa en sanoisi lemmikkiä kuitenkaan lapsen korvikkeeksi. Lemmikki saattaa olla samantyyppisessä asemassa kuin lapsi myös lapsiperheissä. Lemmikin yksinäisyyttä poistava ja ihmissuhteita lisäävä vaikutus lienee kiistaton. Patoluoto (1989, 108) näkee sen kuitenkin negatiivisessa valossa. Hän kirjoittaa lemmikeistä: "Niiden leviäminen on siis aidon sosiaalisen ja psykologisen tarpeen tyydyttämistä kaupallisin ja eläimelle keinotekoisin keinoin. Ne ovat korvikkeita, jotka täydentävät ja usein monipuolistavat omistajansa emootioita tavalla, johon omistajan elämäntapa urbaanissa ja individualisoivassa yhteiskunnassa muutoin jättäisi aukon."

Suhde lemmikkiin tai lemmikin kautta luodut ihmissuhteet eivät ole korvikesuhteita. Ihmisellä on lemmikkinsä kanssa todellinen, kaksipuolinen suhde. Eläin kykenee myös muodostamaan suhteen ihmiseen. Lemmikin kanssa harrastaminen ja harrastusryhmään kuulumisen ja sitä kautta saatu yhteen kuulumisen tunne sekä

ystävät eivät liene sen keinotekoisempia kuin muutkaan ihmisyhteisössä ja sen eri ryhmissä muodostuvat ystävyysuhteet.

Eräs informantti kertoo puolisonsa ja itsensä yhteisestä koiraharrastuksesta. Samaan hengenvetoon hän toteaa koirien olleen heille kuin omia lapsia. Lemmikin "lapsenasema" näyttää olevan hoitamisen ja hoivaamisen lisäksi pikemminkin sitä, että lemmikin kanssa toimivat ja harrastavat omistajat tuntevat samanlaista iloa sen menestymisestä tai uusien asioiden oppimisesta – ja vastaavasti "pettymyksiä" lemmikin epäonnistumisesta – kuin lastensa kehittymistä ja harrastamista seuraavat vanhemmat.

Koirat olivat meidän harrastuksemme, eli kävimme heidän kanssaan vuosia tottelevaisuuskoulutuksissa sekä näyttelyissä. Eli he olivat kuin omia lapsiamme. (46/33)

Joissakin teksteissä, kuten seuraavassa sitaatissa, vilahti myös käsitys näyttelytoiminnasta negatiivisena ja eläimiä esineellistävänä.

Maallisemmalla puolella itseluottamusta lisäsi se, että Sulttaani pärjäsi hyvin näyttelyissä... Menestyksen lisäksi tyydytystä tuotti onnistunut esiintyminen, koska se oli yksi muoto tehdä jotain yhdessä koiran kanssa, yhteistyössä. Onneksi tajusin ehkä viimein nuoren Lilyn myötä, että näyttelymenestys on pohjimmiltaan hyvin tyhjää onnea, mutta se on jo eri tarina. Olin sitä ennenkin pitänyt tuota koirasuhdetta tärkeämpänä, mutta siinä se tuli viimein varmistettua. Olen nähnyt liian monta ihmistä, joille menestyksen myötä koirista on tullut esineitä, jotain minkä kautta lähinnä pönkitetään sitä itsetuntoa vielä lisää. (54/25)

Minun aineistossani olevissa kirjoituksissa tämä puoli lemmikkimaailmasta ei selvästi näyttäytynyt. Suurin osa lemmikeistä oli arkisia "kotipupuja, kotikissoja ja kotikoiria", ja harvat informanttieni joukossa olleet kasvattajatkin suhtautuivat lemmikkeihinsä varsin inhimillisesti. Eläimet elivät heillä perheenjäseninä. Voi olla, että sellaiset ihmiset, joille eläimen arvo mittautuu pelkästään erilaisten kisojen kautta, eivät yksinkertaisesti ole kirjoittaneet minulle. Toisaalta katson tämän myös

osaksi tutkimukseni tulosta, ihmisten käsitykseen lemmikistä ei kuulu hyödyn tavoittelu.

Ilkka Patoluoto (1989, 109) on myös huomionut, ettei lemmikkiin liity hyödyn tavoittelua: "Lemmikkejä ihmiset ilmeisesti pitävät itsellään niiden itsensä vuoksi, ei siksi, että ne olisivat hyödyllisiä tai siksi, että niistä olisi jotakin etua heille. Toki lemmikistä voi olla etuakin, mutta näyttäisi siltä, että tärkein syy hankkia lemmikki on se, että eläin on tavalla tai toisella tässä mielessä jotakin, jota yksilö haluaa. Ja koska hän haluaa eläimen lemmikiksi, se on hänen preferenssiensä huipulla."

Lemmikin omistamiseen ei näyttäisi kuuluvan edes sellainen hyödyn tavoittelu, joka tulee näyttelytoiminnan tai jalostustyön kautta. Ehkä näitä äärimmilleen vietyjä näyttely- ja jalostuseläimiä ei voi pitää lainkaan lemmikkeinä, vaan ne muodostavat uuden hyötyeläinten luokan. Toisaalta yksi ja sama eläin voi olla samalla sekä lemmikki että eläin, jonka kanssa voi toimia myös harrastusmaailmassa, käydä näyttelyissä ja kilpailussa, ilman että se menettäisi asemaansa lemmikkinä.

On kuitenkin huomioitava, että informanttieni teksteihin on vaikuttanut teemakirjoitusruntoni eli ilmoitukseni kysymykset. Jos minulla olisi ollut erityisiä kysymyksiä lemmikin kanssa harrastamisesta, olisivat näyttely- ja kilpailukokemukset oletettavasti olleet teksteissä esillä painokkaammin.

Lemmikin läheisyys ja elämänrytmi

Lemmikiltä odotettiin hankittaessa myös elämänjärjestystä ja rutiineja. Monessa tekstissä kävi ilmi, että lemmikin tuoma elämänrytmi koettiin elämää helpottavana. Informantit tekivät lemmikkinsä kanssa myös sellaisia asioita, joita eivät olisi normaalisti tehneet.

Ihmeekseni huomasin, miten koiran mukana oma elämäni keveni ja helpottui. Toimin lukion saksan lehtorina, ja koiran tultua taloon tuntui koulutyökin

kevyemmältä. Nurkumatta nousin ulkoiluttamaan koira klo 6, ainakin koulun alkaessa kahdeksalta, vaikka muuten olen yökyöveli, jolle aikaiset aamuhätykset ovat kauhustus. Aloin suorastaan pitää pimeistä ja kylmistä aamukävelyistä, joiden jälkeen aamukahvi maistui entistä paremmalta. Koiran nimeltään Dante, oltua meillä muutaman kuukauden aloin vihjailla, etten haluaisi antaa häntä lainkaan enää takaisin. niinpä Dante jäi taloon ja välillemme kehittyi todellinen ”rakkaussuhde”. (6/66)

Informantit kertoivat myös lemmikin tuoman läheisyyden ja hellyyden positiivisista vaikutuksista elämään. Muutamassa tekstissä mainittiin lemmikin toimivan eräänlaisena ”perheterapeutina”.

Kissat tuovat lämpöä ihan jokapäiväisiin ihmissuhteisiin, työstressit ja kireydet laukeavat kun kissa tulee kehräten syliin, tuijottaa palvovasti silmiin, kietoo käpälät kaulaan ja sen voi kuvitella kertovan kuinka paljon se ihmisestä pitää. Kissat ovat myös konfliktitilanteissa sovinnonkappaleita – kun ei oikein tiedä milloin voisi riidan jälkeen luontevasti aloittaa keskustelun, sylissä kehräävää kissaa voi mennä myös silittelemään, jutella ensin sille ja sitten vähitellen puhua kissasta miehelleen ja hups, mykkäkoulu onkin ohi! Olen havainnut meidän molempien käyttävän samaa taktiikkaa. (38/45)

Kaikkia lemmikin mukanaan tuomia asioita ei koeta positiivisina. Näistä asioista informantit kertoivat vähemmän, vaikka useiden lemmikkien elämänkaareen varmaankin mahtuu ainakin jotakin negatiivista. Niissä teksteissä, joissa kerrottiin traumaattisesta lemmikkisuhteesta, lemmikin tuomat negatiivisiksi koetut asiat olivat puolestaan esillä korostetusti.

Oli tiettyjä asioita, joita Tim haukkui kunnes sen ääni käheni tunnistamattomaksi hönkimiseksi. Esimerkiksi vesi. Uiminen ja veneily olivat kaksi asiaa jotka eivät käyneet koiran järkeen. Kaikki uimarit haukuttiin pystyyn ja veneilijät kahta pahemmin. Meillä on mökki saarella ja kuten arvata saattaa, sinne pääseminen vaatii veneilyä – tai uimista. Matkat mökille ja sieltä pois olivat koiralle ja meille tuskallisia, sillä Collien haukunta ei ole ainoastaan kovaäänistä, se haukkuu myös

raastavan korkealla nuotilla, mikä kaikkien desibelimittareiden mukaan luultavasti menee valtaisan meluhaitan yläpuolelle. (44/25)

Seuraava informantti kertoi lemmikin takia tehdyistä erikoisjärjestelyistä. Hän myös päivittelee omaa muutostaan suhteessa eläinten fyysiseen asemaan taloudessa.

Meille jouduttiin sitten olosuhteiden pakosta laittamaan ulkoilutarha kissoille, kun aikaa myöten Kisu ei hyväksynyt ulkona muita, joten ulkoilu ja tarhassa olo piti vuorotella. Ikkunasta Kisu tarhaan ja toiset ulos ovesta tai toisesta ikkunasta. Oli tukevat leveät rappuset kissoille, molemmin puolin taloa. Kaikki huomioitu kissojen mukavuudeksi... En olisi uskonut 10 vuotta sitten, että meillä joskus vielä kissat saavat olla ruokapöydällä, se oli Kisun lempipaikka, monesti juoksi suoraan vauhdilla ruokapöydälle, kun se laskettiin sisälle, sillä oli muuten yleensä aina vauhti päällä, ja se meni lujaa.. (8/70)

Toisessa sitaatissa kerrotaan lemmikin tekemistä tihutöistä. Teksteissä korostettiin kuitenkin usein sitä, että lemmikin tekemät tuhot tai erikoisjärjestelyt eivät haitanneet. Tässä tulee huomata se, että ihmiset kertovat kuolleista lemmikeistään. Niistä ei välttämättä haluta kertoa tai edes muistaa ”huonoja” asioita.

Se [kani] tuli aina tervehtimään, vastaan, kun tuli koulusta, saatto kun lähti johonkin. Niki oli tietysti aina irti, kun joku oli kotona. Se söi ainakin 5 mattoa, 2 nahka tuolit, tapetit, julisteet, koulukirjat, kokeet yms., mutta kukaan ei suuttunut. Johotkin se kerran sai syötyä, mutta ei sekään haitannut. (1/14)

Yi-Fu Tuan (1984, 107) on pohtinut myös lemmikin paikkaa ihmisen yhteiskunnassa. Hän näkee lemmikin aseman hyvin alistettuna. Hänen mukaansa eläin joutuu hillitsemään huomattavan osan luonnollista elinvoimaansa eläessään ihmisen lemmikkinä. Kodissa lemmikin pitää olla huomaamaton huonekalu. Koiran tärkeimpiä käskyjä ovat 'istu' ja 'maahan', joita koira tottelee paikassa kuin paikassa. Hyvin koulutettu koira pystyy makaamaan paikallaan jopa useita tunteja, mikä Yi-Fu Tuanin mukaan sopii hyvin nykyihmisille, jotka elävät tarkasti järjestetyissä kodeissaan. Tottelemisen eräänlaisena käänköpuolena Yi-Fu Tuan pitää lemmikin käskyillä alistamisesta koituvaa vallan tunnetta. Joillekin ihmisille

tulee koiran käskyillä alistamisesta itse tarkoitus. Koiran käskeminen ja valta saada koira tottelemaan antavat joillekin ihmisille nautintoa. Esimerkkinä vallan käytöstä Tuan mainitsee harjoituksen, jossa koira jätetään makaamaan täyden ruokakupin ääreen ja koira ei saa koskea ruokaan.

Omasta aineistostani en juuri löytänyt perusteita Tuanin ajatuksille lemmikeistä "huonekaluina". Teksteistä kävi paremminkin ilmi se, että elämää ja asuntoa pyrittiin järjestämään lemmikille sopivaksi. Lemmikin ehdoilla alkoivat järjestyä jopa ihmisten sosiaaliset suhteet, niin että ystäväpiiri muodostui toisista lemmikin omistajista.

Tulimme suurpiirteisemmiksi, ei aina ollut niin siistiä, kuin ennen.

Minä en välittänyt kyläilystä, viihdyin hyvin kissojen parissa ystävät olivat enimmäkseen myös kissa-ihmisiä, oli yhteinen puheenaihe ja niistä riitti juttua. (8/70)

Joissakin tapauksissa eläimen "eläimellinen" käyttäytyminen vaikutti siihen muodostuneeseen suhteeseen, kuten edellä olleessa sitaatissa kuvattu collien haukkuminen ja seuraavassa sitaatissa oleva auton sisustusta repivä koira. Informantti on käynyt läpi kaikki lemmikkisuhteensa. Hän hahmottelee ajatusta, että jos samalla ihmisellä on sekä hyvin käyttäytyviä, iloa tuottavia lemmikkejä että hankala lemmikki, ei lemmikkisuhde muodostu yhtä tiiviiksi hankalaan lemmikkiin.

Sanalla sanoen se oli hankala, esim. sitä ei voinut jättää hetkeksikään autoon, jos joku kulki ohi, se alkoi raivoissaan repiä auton sisuksia silpuksi. Luulen että nuo päivittäin jatkuvasti toistuvat pahan mielen, harmin. kiukun ja toivottomuuden tunteet estivät minua kiintymästä tähän koiraan – luulen että tässäkin olisi asia ollut hieman erilainen, jos se olisi ollut ainoa lemmikkini. Nythän minulla oli ihanien kissojen lisäksi se tyhmä mutta kiltti nuorempi seisoja...

Luulen että ihmisellä saattaa olla jonkinlainen tiedostamaton "vaakakuppi" mielessään, ja jos lemmikistä aiheutuva ärsytys, harmi ja muut negatiiviset tunteet päivittäin ylittävät siitä saadut mielihyvän kokemukset, kiintymys lemmikkiä kohtaan ei kerta kaikkiaan pääse kehittymään eikä lemmikin kuolemakaan silloin

*aiheuta samanlaista surua kuin "ystäväksi" luokiteltavan lemmikin osalta????
(38/45)*

Miksi kerron juuri tästä eläimestä

Suurin osa informanteista oli kertonut erityisen rakkaan lemmikin tarinan. Aineistoni joukossa oli vain neljä tekstiä, joissa kerrottiin pettymyksen tuottaneesta lemmikistä tai muuten traumaattisesta lemmikkikokemuksesta. Näistä teksteistä kahdessa kertominen keskittyi traumaattiseen lemmikkisuhteeseen. Osa informanteista oli kertonut useasta lemmikistä jotakin, mutta nostanut niistä esille kuitenkin vain jollakin lailla erityiset. Seuraavassa erittelen sitä, miksi juuri näistä eläimistä kerrotaan, miksi ne ovat erityisiä. Mikä niistä on tehnyt lemmikin lemmikkien joukossa? Informanttien teksteissä esiintyi selvästi neljä erityisyyden syytä. Olen nimennyt ne seuraavasti:

1. Eläin on ensimmäinen.
2. Yhdessä kasvaminen.
3. Luottamuksen voittaminen.
4. Traumaattiset syyt.

Käyn syitä läpi tarkemmin informanttitaattien yhteydessä. Saman lemmikin kohdalla voi olla useampiakin erityisyyden syitä. Jokaisen informanttini tekstistä nousee kuitenkin esille jokin luokittelemistani erityisyyden syistä.

Jotkut useampia eläimiä omistaneet informantit jaottelivat eläimiä näiden neljän yllä olevan syyn lisäksi myös lajin älyllisen tason mukaan.

Kirjoitin tämän niin nopeasti että huomaan välistä jääneen jotain pois... koiralauman aikoihin sain allergiselta tuttavalta undulaatteja ja seeprapeippoja, ja niitä en kyllä osannut pitää järjellisinä lemmikkeinä, pikemminkin koristeina joista oli valtavasti vaivaa, siemenenkuoret ja höyhenet pöllyisivät metrien päähän häkistä. Undulaatit kuolivat vanhuuteen parin vuoden kuluttua ja olin pelkästään

helpottunut, seeprapeipot karkasivat ja joutuivat koirien suuhun, ja sekään ei surettanut yhtään. Luulen että tuollaisten ”yksinkertaisten” eläinten ollessa ainoita eläimiä, suhde niihin voi tulla kiinteäksi, mutta ei, jos hoidettavana on samaan aikaan iso lauma koiria ja kissoja! (38/45)

Älyllisen kyvykkyyden mukaan luokittelu on sikäli ongelmallista, etteivät linnut yksiselitteisesti ole tyhmempiä kuin vaikka kissat tai koirat. Kyse voi olla pikemminkin lintujen maailman vieraudesta suhteessa ihmiseen. Häkkilintujen ja ihmisten välillä on hyvin konkreettinen raja: kalterit. Lintujen keskeisenä liikkuma-alueena on ilma, jossa ihminen ei pysty liikkumaan muuten kuin lentokoneella. Tämäkin voi aiheuttaa vierauden kokemuksen suhteessa lintuihin, kun taas koirat, kissat, puput ja marsut tassuttelevat samalla tavalla turvallisesti maankamaralla kuin ihminen. Kyseinen informantti oli joutunut lintujen omistajaksi tuttavansa sairastuttua allergiaan, hän ei ollut itse valinnut lemmikeikseen lintuja. Linnuista kiinnostuneen ja niiden käyttäytymiseen perehtyneen ihmisen suhde lintuihinsa on varmasti erilainen. Edellisestä sitaatista voi kuitenkin päätellä, että lemmikin omistajan suhteeseen lemmikkinsä kanssa vaikuttaa myös kokemus lemmikin älykkyydestä. Lemmikin kanssa halutaan kommunikoida ja suhteesta toivotaan vastavuoroista.

Ensimmäinen erityisyyden syy: Ensimmäinen eläin

Useimmiten rakkaus on käsitetty miehen ja naisen väliseksi rakkaudeksi. Muut rakkaussuhteet on nähty miehen ja naisen välisen rakkaussuhteen eräänlaisina yleistyminä. Myös ihmisen rakkaus eläimiin on käsitetty vastaavalla tavalla. Tällöin rakkaussuhteelle tärkeä ja tyypillinen piirre on, että rakkaus kohdistuu yksilöön. Kun mies rakastaa naista ja nainen miestä, rakastavat suosivat toisiaan ja syrjivät muita. Suosimisen ja syrjinnän ulottuvuus on oleellisesti samankaltaista myös muissa rakkaussuhteissa kuin naisen ja miehen välisessä rakkaudessa. (Patoluoto 1989, 100-101, 103.)

Rakkaus lemmikkiin näkyi lähes kaikissa informanttien teksteissä. Suosimisen ja syrjinnän ulottuvuus näkyi erityisesti teksteissä, joissa kerrottiin ensimmäisestä lemmikistä. Ensimmäinen lemmikki oli ollut niin rakas, että seuraavaa lemmikkiä saattoi olla aluksi hankala hyväksyä. Ensimmäistä lemmikkiä "suosittiin" seuraajan kustannuksella. Useimmissa tapauksissa seuraajakin näytti kuitenkin löytävän oman paikkansa omistajansa elämässä alkuhämmästyksen jälkeen.

Myös lemmikin hankkimistilannetta saatettiin kuvata kuin rakastumista.

Seuraavana päivänä menimme katsomaan pentua. Ihastuin siihen ja mukaanhan se lähti. (47/?)

Kun jokin asia tapahtuu ensimmäisen kerran, sille tulee usein erityinen merkitys – esimerkkinä ensisuudelma. Kulttuurissamme puhutaan myös ensirakkaudesta. Käsitys ensirakkaudesta on romanttinen, siihen liittyy jopa ihannoivaa sävyä ja ajatus viattomuudesta. Ensirakkaus on kuitenkin lähinnä myytti: tosiasiallisesti ihminen kykenee rakastumaan elämässään useita kertoja ja kokemaan samanlaisia rakastumisen tunteita uudelleen. Käsitys ensimmäisestä ja ensirakkaudesta oli kuitenkin yksi peruste, joka teki lemmikistä erityisen.

Lillemanin kuoleman jälkeen vannoin etten voi ottaa toista koira, ei sen vuoksi että Lillis oli se ainoa ja oikea, vaan sen takia etten koskaan kestäisi uutta kuolemaa. Seuraavan koiraan tulon meni vähän yli kaksi vuotta. Lillis oli ensimmäinen koira ja kasvoinkin sen kanssa, ja varmasti sen vuoksi kaikkein rakkain (ollenkaan muita koiriani väheksymättä). (45/26)

Informantti itsekkin tekstissään arvioi suhdettaan Lillikseen kuin ensirakkauteen. Hän kirjoittaa, ettei ajatellut Lilliksen olleen "se ainoa ja oikea". Kuitenkin hän myöhemmin tekstissään arvioi sillä olevan merkitystä, että Lillis oli ensimmäinen koira. Toisaalta hän ajattelee Lilliksen erityisen rakkaaksi, koska on kasvanut sen kanssa. Kutsun tätä toista erityisyyden syytä yhdessä kasvamiseksi ja käsittelen sitä enemmän myöhemmin.

Seuraavalla informantilla käsitys ensirakkaudesta tulee esille vielä selkeämmin.

Sisareni tuli sitten viikonlopuksi, hän oli pahoillaan, kun ei päässyt mukaan hautajaisiin, mutta koko kesän, vuosikausia ja vieläkin muistelemme sen unohtumattomia ilmeitä, joita on valokuvissa ja mielissämme.

Tämän jälkeen olin 12 vuotta ilman koiraa, mutta noin 4 vuotta sitten otin samanrotuisen. Ponnistelen antaakseni sille saman rakkauden, runsaat rapsutukset ja hyvän hoidon, sitä enemmän kun tältä ressureilta puuttuu se charmi ja lavasäteily kuin edelliseltä. (31/75)

Tekstistä saa käsityksen, että informantti olisi hakenut ensimmäisen koiransa, ”ensirakkautensa”, kaltaista koiraa. Hän kokee nykyisen koiransa jollakin tasolla puutteelliseksi suhteessa entiseen koiraansa.

Ennen oli tavallista, että edellisen koiran kuoltua perheeseen hankittiin samanrotuinen koira ja sille annettiin sama nimi kuin sen edeltäjälle. Nykyisin ihmiset kokevat tämän mahdottomaksi käytännöksi ja korostavat lemmikin yksilöllistä merkitystä. (Thorsen 2001, 121.)

Roland Barthes (2000, 43) on pohtinut rakkautta ja rakastumista. Hänen mukaansa rakastuneen on mahdotonta luokitella rakastettuaan mihinkään luokkaan. Rakastunut ei lakkaa yllätyksestä rakastetun omaperäisyydestä. Rakastettu on ainutkertainen ja erikoislaatuinen. Kuitenkin rakastuminen voi tapahtua useita kertoja elämän aikana. Onko olemassa jokin tietty tyyppi, johon kukin rakastuu, tai esimerkiksi jokin tietoisien huomion ulkopuolelle jäävä piirre, tietynlainen nenä, iho tai ilme?

Uutta lemmikkiä hankittaessa olisi helppo lähteä etsimään edellistä lemmikkiä muistuttavaa ”tyyppiä”. Esimerkiksi valitsemalla samanrotuisen lemmikin voisi hyvällä onnella saada samannäköisen ja jopa vähän samanluonteisenkin lemmikin kuin edeltäjä. Monien informanttieni teksteissä näkyy kuitenkin suoranainen pelko siitä, että tulee verranneeksi uutta lemmikkiä edelliseen jo kuolleeseen lemmikkiin. Tästä voi päätellä, että lemmikin yksilöllisyys ei ole aivan yksiselitteistä. Uuden lemmikin voi olla hankalaa täyttää lemmikkiin kohdistuvia odotuksia. Edeltävä lemmikki on voinut luoda käsityksen siitä, millainen lemmikin tulee olla. Eräs

informantti mainitsee halunneensa seuraavan koiran olevan eri rotua kuin edellisen, jotta välttyisi vertaamasta sitä edelliseen koiraansa.

Surutyö vei todella pitkän ajan. Heti oli ajatus, ettei koira enää ikinä, sillä siitä luopuminen on todella rankka kokemus. Mutta eläinrakkaana ihmisenä, tahdoin kuitenkin koiran. Aikaa meni kuitenkin 1,5 vuotta ennen kuin oli valmis ottamaan perheeseen uuden lemmikin. Enkä tahtonut saman rotuistakaan koska pelkäsin vertaavani sitä edelliseen koiraan. Otimme Collien, narttukoiran jälleen. Ja uusi Donna koira on aivan ihana yksilö ja kaikille rakas. (57/40)

Seuraavasta sitaatista käy hyvin suoraan ilmi uuden lemmikin hyväksymisen vaikeus entisen kuoltua.

Olin jopa vihainen pennulle: et sä mikään Juuso oo! Älä yritäkään! Ja sit ajattelin järjellä: ei oo, eikä tuu Juusoksi. Juuson paikka sydämestäni ei vie kukaan. Jokaisella on oma paikkansa. (35/33)

Toinen erityisyyden syy: Yhdessä kasvaminen

Toisessa erityisyyden syyssä, yhdessä kasvamisessa, erilaiset elämän raskaat mutta myös positiiviset kokemukset ja niiden läpikäyminen yhdessä lemmikin kanssa ovat tehneet lemmikistä erityisen tärkeän.

-Eräänä kesäaamuna mieheni ja Ira lähtivät tapansa mukaan hakemaan lemmiä lypsylle, heitä ei kuulunutkaan takaisin. Lähdin katsomaan mikä oli hätänä ja minua kohtasi järkyttävä näky. Elämäkumppanini makasi pellolla elottomana (sydänkohtaus) Ira-koira makasi hänen vierellään nuollen kasvoja. – Pitkään Ira odotti rakkaan isäntänsä saapuvan, juosten autoja vastaan. Wuppe-koira, joka myös oli isäntänsä kaveri, sairastui tämän lähdön jälkeen epilepsiaan, sairaus kävi kohta niin pahaksi, että koira oli lopetettava. Edellisen yön hän nukkui sängyssäni itkien koko yön kuin aavistaen.

- Monta raskasta vaihetta Iran kanssa koimme. En kauan jaksanut yksin hoitaa maatilaa, lähdimme koirani kanssa maailmalle töihin etsimään elämän sirpaleita. Ira ei voinut rivitalossa asuessamme olla pihalla vapaana kuten kotona, mutta oli aina suunniltaan ilosta, kun lähdimme pitkille lenkeille. Maailmalla ollessamme välillemme kehittyi erityisen vahva side. (14/56)

Ira oli informantin ja hänen miehensä yhteinen koira. Miehen kuoltua ja yksinäisen talonpidon käytyä mahdolltomaksi Irasta tulee informantille ainut side menneeseen onnelliseen elämään. Ira oli myös pitkään hänen ainoana kumppaninaan maailmalla. Raskaista yhteisesti koetuista asioista suhde lemmikkiin muotoutuu vahvaksi.

Seuraavassa sitaatissa Väiski-koira puolestaan tulee eräänlaiseen henkiseen tyhjiöön.

Koira touhu toi elämäni aivan uuden maailman. Muita kodin ulkopuolisia harrastuksia ei minulla koskaan ollut ollutkaan. Tytär oli jo rippikouluiässä ja miehellä oli omat rientoonsa olleet aina. Väiskistä tuli minulle melkoinen ”henkireikä”...

Seuraavan vuoden keväällä tuli miehelleni ja minulle ero. Itse ero sujui lopulta melko ”mukavasti”, oli vain niin huikean korkea kynnyks minulle lopulta lähteä kodistani. Väiski tuli tietenkin mukaani, olihan se koko ajan ollut minun koirani ja tytär oli jo vuosia sitten muuttanut omaan huusholliin. Niinpä alkoi Väiskillä ja minulla opettelu kerrostalo-oloihin. (11/42)

Väiskin kanssa informantti uskaltautuu kodin ulkopuolelle uuteen harrastukseen ja uusien ihmisten pariin. Väiski on hänen kumppaninaan muodostamassa omaa, kodin ulkopuolista elämää ja ihmissuhdeverkostoa muiden koiraharrastajien parissa. Väiski seuraa informanttia myös avioerossa uuteen elämään.

Seuraavassa sitaatissa esiintyvä Peto-koira on nuoruuden kumppani.

Vuodet kuluivat ja elämän tilanne muuttui ratkaisevasti kahden vuoden päästä, Pedon hankinnasta. vanhempani erosivat. Silloin Pedosta tuli elämäni tukijalka,

johon pystyin luottamaan ja tiesin että vaikka mitä tapahtuisi niin peto kuorsaa sohvalla onnellisesti. Vaikka Peto ei tiennyt mitään niin silti välillä tuntui että se on ainoa joka osaa lohduttaa, tulemalla viereen makaamaan ja tuhisemaan korvan juureen.

Kun olin selvinnyt avioerosta niin tulin murrosikään. Ja taas kykenin luottamaan siihen, että mitä tahansa tapahtuisikin niin Peto ei katoaisi eikä muuttuisi. Vähitellen huomasin että isoveljeni alkoi etääntymään äidistä ja minusta, ainoa joka yhdisti meitä oli Peto. (43/20)

Informantti korostaa Pedon luotettavuutta. Vanhempien erotessa informantin luottamus vanhempiin ja heidän pysyvyyteensä särkyi. Peto alkoi edustaa sitä turvaa, pysyvyyttä ja lohtua jota vanhemmat ovat ennen edustaneet. Sama toistuu murrosiässä. Peto toimii myös perhettä yhdistävänä asiana. Informantin veljen kasvaessa perheestä ulos lapsuuden lemmikki toimii hänellä siteenä informanttiin ja perheen äitiin.

Kolmas erityisyyden syy: Luottamuksen voittaminen

Luottamuksen voittamisella tarkoitan sitä, että ihminen voittaa itsessään jotain eläimeen tutustumisen kautta. Eläimen luottamuksen voittaminen vapauttaa esimerkiksi pelosta, jota hän ennen on eläimiä kohtaan tuntenut. Toisena puolena tässä on se, että ihminen ikään kuin kesyttää eläimen lemmikikseen, ja suhde koetaan siksi erityisenä. Seuraavassa on esimerkkejä molemmista tapauksista.

Olen aina ollut eläinrakas, mutta jyrsijöitä en voinut sietää. Minusta tuntui että ne ovat "tuholaisia" kun muistan miten lapsena maalaistalossa niitä inhottiin. Yhdistin ne mielessäni jotenkin samaan: siis hiiriin ja rottiin. Tyttäreni ystävillä oli jyrsijöitä, mutta sanoin aina ettei meille tule ikinä niitä. Jyväskylässä Reporangassa kävimme niitä joskus kuitenkin katsomassa, koska tyttäreemme halusi hamsteria. Sitten huhtikuuisena lauantaiamuna olimme taas kaupungissa ja menimme

eläinkauppaan. Siellä juoksupyörässä vipelsi pieni valkoinen hamsteripoika. Ihastuin siihen. (2/48)

Informantti voittaa jyr sijäkammonsa ja ennen inhottu tihulainen nousee lemmikkiasemaan.

Vapaana se juoksenteli keittiössä. Aamulla kun laitoimme kahvinkeittimen päälle se tuli esille ja työnsi kuonon häkistä ulos, se halusi maistella meidän aamupalaa ja sai vähän herkkuja. Ihmettelen miten se oppi tuntemaan keittimen äänen! Kun mies keitti kaurapuuroa Taavi sai aina hiukan sitä. (2/48)

Eläimen inhimilliset puolet paljastuvat, siitä tulee lemmikki. Perhe seuraa lemmikin elämää, mutta erityisesti informanttia ilahduttaa vastavuoroisuus: lemmikki on kiinnostunut heidän elämästään. Se oppii kahvinkeittimen äänen merkityksen ja ottaa osaa perheen aamiaiseen.

Aikuisen koiran itselleen ottanut informantti mainitsee yhdeksi tärkeimmistä kokemuksistaan koiransa Sulttaanin luottamuksen voittamisen. Hän kesyttää koiran. Ajatus kesytyksestä ilmenee hyvin siinä, että hän vertaa perhoskoiraansa Sulttaania suteen.

Minulle oli todella upea elämys luoda suhdetta Sulttaaniin, se kun ei aluksi edes niin luottanut ja tuttu kouluttaja sanoi, ettei se koskaan ehkä alkaisikaan luottaa niin täysin kuin koira joka on ollut pennusta asti. Hienoin kokemus oli kun tuo ennuste osoittautui vääräksi. Lopulta olimme siinä pisteessä, että ymmärsimme Sulttaanin kanssa toisiamme sanattomasti, täydellisesti. Meillä oli sen kanssa aina enemmän ehkä kaveri suhde kun taas näiden nuorten tyttöjen kanssa on enemmän sellainen suhde, että ne ovat ikuisia pentuja ja ehkä enemmän ihmismäisiä, jos niin voi sanoa. Sulttaani oli aikuinen ja sellaisena pysyi ja enemmän "susi" tai koiramainen, vaikka tietysti siinäkin oli mukana vanhemman tunteita (siis minulla sitä kohtaan). (54/25)

Eräälle informantille kana muodostui erityisen tärkeäksi. Kymmenen kanan joukossa oli yksi erilainen kana, Reetta, jonka luottamuksen hän voitti. Teksti oli

ainoa, jossa erityisen tärkeä suhde muodostui hyötyeläimeen tai lintuun. Tosin informantti kirjoittaa, että kaikki kanat oli hankittu, koska hänen perheensä piti kanoista. Myöhemmin tekstissään informantti ajattelee Reetan elämän tärkeimmäksi tapahtumaksi sen, kun tämä muni ensimmäisen munansa. Kanoilla ja Reetallakin on siis oletettavasti ollut myös hyötyeläimen rooli. Reetasta tuli kuitenkin lemmikki, koska se oli erilainen kuin muut kanat. Se luotti ihmiseen ja halusi olla ihmisten lähellä.

Minulla on ollut ihana kana, tai oikeastaan minulla oli silloin 10 kanaa ja kukko, mutta yksi kanoista oli minulle hyvin rakas ja sen nimi oli Reetta. Hankeimme kanoja koska pidimme niistä. Reetta oli niin ihana! Joka päivä menin kanalaan ja otin Reetan syliini, se tykkäsi olla sylissä, mutta ei se elämääni muttanut. Reetta oli ainutlaatuinen, se ei ollut kuten muut, se tykkäsi olla pyöränsarvissa, tykkäsi ja piti olla enemmän ihmisten kun kanojen seurassa ja se puolusti muita. (27/14)

Tekstinsä lopussa informantti kirjoittaa.

Vihdoin sain tilaisuuden kertoa tästä kun muut sanovat että se on vain kana! Mutta minulle se on enemmän. (27/14)

Informantti kokee, että muut ihmiset eivät ole ymmärtäneet Reetan erikoislaatuisuutta. Ilmeisesti kana on ollut lemmikin asemassa vain informantille. Tästä tekstistä heijastuu selvästi myös hyötyeläimen ja lemmikin suhde. Hyötyeläintä ei enää arvosteta kovin korkealle muuten kuin hyödyn näkökulmasta. Informantti kuitenkin huomasi kanassa sen inhimilliset ominaisuudet, ja siitä tuli lemmikki.

Neljäs erityisyyden syy: Traumaattiset syyt

Kertomuksia traumaattisista tai muuten kompleksisista lemmikkikokemuksista oli 64 vastauksen joukossa vain muutamia. Tekstejä, joissa kertominen keskittyi traumaattiseen kokemukseen, oli vain kaksi. Otan kaksi esimerkkiä. Ensimmäinen

esimerkkini on naisesta, joka oli lapsena saanut collie-rotuisen koiran. Nyt ollessaan aikuinen hän ajatteli rotuvalinnan ja vanhempiensa koirankasvatuksen epäonnistuneen. Hän ei ollut saanut lapsena koirasta sellaista iloa ja seuraa kuin oli unelmoinut.

Niinpä koirasta piti tulla minulle kaveri, jonka kanssa voisin tehdä kaikenlaista. Vaikkapa kävelyretkiä metsään ja sen sellaista.

Tim ei ollut kävelyretkikoira. Sen suurena huolena oli pitää lauma koossa, joten jos yksi perheenjäsen vei sen lenkille, sitä painoi jatkuvasti huoli muiden olinpaikasta. Ensimmäinen turha toive.

Jäin pois koululaisten iltapäiväkerhosta, jotta voisin tulla kotiin suoraan koulusta ja ulkoiluttaa koiran. Halusin tehdä niin. Mutta koira ei halunnut. Se leikki hetken ja menetti sitten kiinnostuksensa. Toinen turha toive. (Tämä yksityiskohta palaa kasvattajan vastuuseen kertoa rodun ominaisuuksista ostajalle: Colliet eivät ole erityisen lapsirakkaita)

Sitten tulivat haukkumiset ynnä muut ikävät yllätykset. Koira oli minulle pettymys. Se ei ollut, eikä siitä tullut minun parasta ystävääni. Joudun kritisoimaan isääni tässä, sillä tutkiessani koirien käyttäytymistä myöhemmin, tulin huomanneeksi, että asiallinen koulutus olisi poistanut valtaosan hankaluuksista. (44/25)

Informantti oli kahdeksanvuotias Timin tullessa perheeseen. Hän halusi antaa koiralleen nimen Tim viisikkokirjojen sankarikoiran mukaan. Roduksi oli valikoitunut collie, samanlainen kuin tähtikoira Lassie. Nuorten kirjojen sankarikoirat ovat varsin erilaisia kuin tavalliset kotien koirat. Tim ei pystynyt täyttämään sankarikoiran roolia. Lapsen odotukset olivat liian korkealla ja toisaalta liian pienellä lapsella oli liian suuri vastuu koiran kasvatuksesta. Tim tuotti pettymyksen. Lemmikki oli ensimmäinen, mutta siitä ei tullut ensirakkautta. Informantti ei saanut siitä toivomaansa yhdessä tekemisen ja kasvamisen kumppania. Koira jäi kesyttömäksi haukkujaksi eikä erityistä luottamussuhdetta muodostunut. Suhde Timiin ei täyttänyt mitään kolmesta positiivisesta erityisyyden syystä.

Toinen esimerkkini on naisesta, joka otti saksanpaimenkoiran pennun edellisen koiransa seuraksi.

Kun Jere oli 1,5 vuotias muutimme lähistölle isompaan asuntoon. Kaksio oli niin ahdas. Valitettavasti kymmenen vuotta kestänyt seurustelusuhteemme päättyi samaan aikaan ja avomieheni muutti yllättäen pois uudesta yhteisestä kodistamme johon juuri oli saatu muutettua. Minä jäin suureen asuntoon koirieni kanssa, palkka oli pieni ja vuokra liian iso yksin maksettavaksi. Taloudellisia vaikeuksia. Silti pidin huolta siitä että koirat saivat sapuskansa, itsellä ei niin väliä ollut. Koirat olivat minun perheeni ja hetkittäin ainoa syy elää. Se oli rankkaa aikaa.

Kesällä tuli tuttavaperheeni Oulusta käymään meillä kylässä. Ensi kertaa Jere osoitti suoria aggression merkkejä vieraita kohtaan. Se näykkäsi molempia perheen aikuisjäseniä, lapseen se ei sentään koskenut. Ihmettelin suuresti. Se ei ollut Jerelle tyypillistä vaikka se aiemminkin oli ollut levoton vieraiden läsnäollessa kodissamme. Fyysiset toimenpiteet olivat uutta. (49/31)

Jere on informantin kertomuksesta päätellen luonnehäiriöinen. Iän mukana Jeren ongelmat vain pahenevat: se tuhoaa asuntoa ja puree muitakin ihmisiä. Kuitenkin suhteen Jereen tekee erityisen kompleksiseksi se, että emännälleen Jere on ystävällinen ja läheinen. Informantin suhde Jereen sisältää myös positiivisia erityisyyden syitä. Jere on toisen koiran kanssa kumppanina eron ja taloudellisesti vaikeiden aikojen ajan. Informantti kirjoittaa myös:

Vieraiden ihmisten ilmaantuminen talouteen vei siltä viimeisetkin järjenrippeet päästä. Kun olimme oma lauma koossa, minä ja koirat, se oli kuin enkeli. Aloin käydä Jeren kanssa kävelyllä keskellä yötä kun ei nukuttanut. Sen kanssa en pelännyt missään, Jere kyllä puolustaisi minua, sen se oli osoittanut. Mona kun oli pelkkä hännänheiluttaja. (49/31)

Informantin toinen koira Mona oli tasapainoinen, rauhallinen koira. Jeren erityisyydestä tekee traumaattisen sen ongelmakäyttäytyminen suhteessa muihin ihmisiin, kun kääntöpuolena on uskollisuus emännälle – jopa siinä määrin, että

Jere suojelee ja puolustaa emäntäänsä. Liiallinen suojeleminen ja puolustamisen halu on kuitenkin osa sen ongelmakäyttäytymistä.

Lemmikin juhlat

Juhlissa ihmisten kokema yhteisyys ja vuorovaikutus korostuvat. Juhla jättää osan ihmisistä ulkopuolelleen. Näin korostuu ero juhlijoiden ja niiden välillä, jotka eivät osallistu juhlaan. (Virtanen 1988, 128.)

Lemmikit osallistuivat täysivaltaisina jäseninä perheen juhliin. Lemmikkiä ei jätetä perheen juhlien ulkopuolelle. Eräs informantti kertoi pitäneensä koiralleen kastetilaisuutta jäljittelevän nimenant juhlan.

Nimenantorituaalin vanha merkitys on, että lapsi on hyväksytty sukuun (Pentikäinen 1990, 25). Vaikka koiran kastetilaisuus on voinut osaksi olla leikillinen tapahtuma, se sisältää kuitenkin ajatuksen siitä, että koira halutaan hyväksyä täysivaltaiseksi perheenjäseneksi. Koira halutaan rinnastaa niin voimakkaasti ihmislapseen, että se kastetaan ja sille nimetään kummi, vaikka sitten vain leikin varjolla.

Lapsilla on tapana viettää eläimille juhlia, esimerkiksi pienten eläinten hautajaisia leikin osana. Ystävien kesken lapset hautaavat linnun tai perhosen. Hautajaiset voivat seurata tarkasti oikeiden hautajaisten kaavaa. (Hyttinen 1996, 153; Korkiakangas 1996, 274.)

Kyseisessä koiran kastetilaisuudessa ei ole kuitenkaan kyse lasten leikistä, vaikka papin virkaa ilmeisesti toimittaakin lapsi.

Se sai 13.3 kutsumanimeksi Nelli vaaleanpunainen kampaussiivoksi kastemekkona kummin sylissä ja kummin tytär sai ilon olla pappina ja kastaa sen (9/57)

Seuraava esimerkkini on lasten tavasta juhlia toistensa lemmikkieläinten merkkipäiviä. Tässä tapauksessa informantti liittää lemmikin juhlimisen erityisesti lapsuuteen.

Tuolta ajalta muistuu mieleen sellainen hauska juttu, miten silloin lapsena oli tapana kutsua kavereitakin Jonskun synttäreille. Ja siellä oli ihan normaalit tarjoilut: kakkua, jäätelöä, limsaa jne. Vastaavasti minun tuli sitten käytyä kaverini luona kissan synttäreillä... Ja kaverien eläimillekin ostettiin tietysti pieniä synttärilahjoja... (50/24)

Lemmikin syntymäpäivätkään eivät kuulu pelkästään lastenperinteeseen, myös aikuiset mainitsivat järjestävänsä lemmikille syntymäpäiviä.

Saimme pitää sille ikimuistoiset 10 vuotis syntymäpäiväjuhlat. (Nellin syntymäpäivät on kaikki aina lämmöllä vietetty) Se sai kortteja ja koiramaisia lahjoja. Minä ostin sille valkoisen hienon väri”timantti” pannan ja kullan värisen ketjutaluttimen. Se oli Nellin ”juhlakoru” (9/57)

Osa informanteista pyrki tarjoamaan lemmikille myös esteettisesti ihmistä miellyttäviä esineitä, jopa ylellisyyttä kuten edellisessä esimerkissä timanttipanta ja kultahihna ja seuraavassa esimerkissä satiininen rimpsusänky.

Tipsuni nukkui topatussa kopassa, satiini vauvan täkillä ja rimpsu tyynyillä. (32/25)

Seuraavassa sitaatissa informantti kertoo lemmikille järjestetyistä juhlista ja sen saamista postikorteista. Hän tekee tärkeän huomion, jonka mukaan lemmikki oli muuttunut perheenjäseneksi. Sitä haluttiin muistaa kuten muitakin perheenjäseniä.

Syntymäpäiviä vietettiin aina, syötiin kakkua ja valokuvia otettiin. Matkoilta Retulle lähetettiin kortteja (pojatkin ollessaan armeijassa), joten Retusta oli tullut perheenjäsen. (4/59)

Juhlan seremoniaan voi kuulua lahjojen antamista ja niiden vaihtamista, tästä paras esimerkki lienee joulun vaihtaminen. Aikuiset vaihtavat joulun lahjoja

vastavuoroisuusperiaatteella, kun taas lapsille lahjat ovat merkki sosiaalisesta hyväksymisestä, erityisesti kiltteydestä. (Virtanen 1988, 131.)

Lemmikki saa lahjoja lapsen asemassa. Lemmikille halutaan antaa lahja, koska se on sosiaalisesti hyväksytty perheeseensä. Kiltteys on myös sellainen ominaisuus, jota on yhtä lailla arvostettu niin lapsissa kuin lemmikeissä.

Jouluna Taavi [hamsteri] sai joulupaketteja (kuten koiratkin) ja mies laittoi häkkiin joulukuusenpallon koristeeksi. (2/48)

Ihmisen tarpeella hoitaa ja hellii lemmikkiään ja tarjota sille tavaroita sekä herkullista ruokaa on myös kääntöpuolensa. Lemmikkien ympärillä pyörii suuri teollisuudenhaara, joka tuottaa lemmikeille sekä tarpeellista että vähemmän tarpeellista tavaraa. Lemmikinruokateollisuus, kuten on jo edellä todettu, käyttää raaka-aineinaan muita eläimiä.

Arkielämässä lemmikille annetaan monia tietoisien persoonan piirteitä. Lemmikeillä on oma tahto, käsitys oikeasta ja väärästä, älykkyyttä ja kykyä ilmaista tunteensa. (Vilka 1996, 149.) Ihminen rinnastaa lemmikin enemmän ihmiseen kuin eläimeen.

... ei se ollut yksi koira muiden joukossa, ei edes muitten koirien paras kaveri, se oli meidän perheenjäsen... (45/26)

Lemmikillä on sellaisia piirteitä, että sen juhlien viettäminen ja lahjojen antaminen sille on mielekästä.

Pohtiessani syitä siihen, miksi eläimelle halutaan ostaa kalliita ja monesti turhia tavaroita, tulin siihen tulokseen, että tämä on osa lemmikin lemmikkiyttä, eräs niistä rajoista, joilla eläin muuttuu eläimestä lemmikiksi. Tarjoamalla eläimelle ylellisyyttä ihminen osoittaa, että eläin on enemmän kuin eläin – lemmikki. Lemmikki osallistuu myös perheen juhliin ja sille järjestetään omia juhlia. Lemmikki koetaan perheenjäseneksi ja on selvää, että kaikki perheen jäsenet ottavat juhlintaan osaa. Toisena puolella näen kuitenkin sen, että päivänsankarin roolissa tai juhlissa mukana olevaa eläintä inhimillistetään, ihmismäistetään eläimestä

lemmikiksi. Eläimelle luodaan sellaisia tarpeita ja haluja, joita sillä ei luonnostaan ole. Esimerkiksi lemmikin syntymäpäivät ovat ”näytelmä”, jossa päätähti ei oikeastaan ymmärrä, missä on mukana. Ihminen järjestää juhlan loppujen lopuksi itselleen. Juhlalla ihminen osoittaa itselleen lemmikin tärkeyttä, sitä että perheen eläin ei ole mikä tahansa eläin vaan inhimillinen lemmikki.

Eläin saa kuitenkin toteuttaa yleensä myös lemmikkinä omaa eläimyyttään. Kiinnostavaa on, että vastauksissaan kysymysrunkoni kehotukseen kertoa jokin tärkeä tapahtuma lemmikin elämässä informantit ovat ajatelleet asiaa nimenomaan eläimen kannalta ja maininneet niitä asioita, joista eläin oli nauttinut.

Sami puolestaan nautti kylmistä talvipäivistä (60-luvulla niitä oli) ja täysikuusta. Mitä kylmempi ilma sitä enemmän se halusi olla ulkona ja täysikuulla oli hienoa ulvoa. (4/59)

Seuraavassa sitaatissa informantti ajattelee koiran elämän kohokohtia olleen sen herkkuruoan, nakin nauttimisen.

Daisyn elämän kohokohta yli kaiken oli Nakki. Vielä vanhanakin se havahtui kuiskattuun Nakki-sanaan, vaikka olisi muuten ollut umpiunessa. (51/29)

Lemmikki näyttäytyy näin eläimenä, joka nauttii ulvomisesta ja hyvästä ruoasta, lemmikkiä ei tässä suhteessa yritetä ihmismäistä.

3. LEMMIKIN KUOLEMA

Kuolemanprosessi

Perinteisesti lemmikkeinä pidettyjen eläinlajien keskimääräinen elinikä on huomattavasti lyhyempi kuin ihmisen. Poikkeuksen tekevät kilpikonnat, jotka hyvissä olosuhteissa voivat elää satakin vuotta. Lemmikki on siis lähes aina lähtökohtaisesti ihmiselle kuolevainen. Siksi lemmikin kuoleman käsittely ihmisen ja lemmikin suhdetta käsiteltäessä on tärkeää.

Kahdessa seuraavassa lemmikin kuolemaa käsittelevässä luvussa, ”Kuolevainen lemmikki” ja ”Lopetuskuolema”, kirjoitan lemmikin viimeisistä ajoista ja niistä tunteista, joita heikkokuntoinen eläin ihmisessä herättää. Käsitelen luonnollista kuolemaa ja lopetuskuolemaa, jotka molemmat ovat herättäneet informanteissa syyllisyyttä. Luvun ”Lemmikin leposija” aiheena on lemmikin hautaaminen tai hautaamatta jättäminen. Miten lemmikki haudataan ja millaisilta paikoilta lemmikkien haudat löytyvät? Luvussa ”Lemmikin muistaminen” käsitelen kuolleen lemmikin muistamista sekä kuoleman läpikäymistä sekä siitä selviämistä. Luvussa ”Unia ja ajatuksia” kerron lemmikin kuolemaan liittyvistä unista ja näyistä.

Käsitellessäni lemmikkien kuolemaa hyödynnän Aili Nenola-Kallion (1985, 183) tapaa jakaa kuolemanprosessi vaiheisiin erilaisten kuolemanrituaalien avulla. Nenola-Kallion mukaan ihmisen kuolemanprosessi voidaan jakaa kolmeen vaiheeseen: fyysinen kuolema, ruumiin hävittäminen ja sosiaalinen kuolema. Nämä vaiheet sisältyvät jokaisen ihmisyhteisön jäsenen kuolemaan. Kaikkiin vaiheisiin ei välttämättä liity rituaaleja. Länsimaisesta ja nykyaikaisesta näkökulmasta katsoen kuolemanrituaalit liitetään tavallisesti keskimmäiseen vaiheeseen eli ruumiin hävittämiseen. Hautaamiseenhan kuuluu edelleen

rituaalista käyttäytymistä. Mutta eri kulttuureja ja oman kulttuurimme historiaa tarkasteltaessa huomataan olevan tavallisempaa, että kukin kolmesta kuolemaprosessin vaiheesta on rituaalistettu. Näin voidaan erottaa ainakin seuraavat kuolemanrituaalien kategoriat: kuolemisrituaalit, hautausrituaalit ja muistajaisrituaalit. Kuolemanprosessiin kuuluu myös muita rituaaleja, joilla ilmaistaan yhteisön menetyksen ja muutoksen aspekteja. Näitä rituaaleja ovat suremisrituaalit, vallansiirtorituaalit ja omaisuudenjakorituaalit.

Aili Nenola-Kallio (1985, 183) kirjoittaa myös: ”Tämän tyyppinen dialektinen ja rituaalistettu kuolemanprosessi sisältää tietysti välttämättömänä momenttina uskon yksilön (ainakin määräaikaiseen) kuolemattomuuteen ja kuolemanjälkeiseen elämään.” Osa informanteistani uskoi selvästi lemmikkinsä elämän jatkuvan jossain muodossa kuoleman jälkeenkin.

Näen lemmikkien kuoleman samalla tavalla prosessiluontoisena kuin ihmisen kuoleman. Lemmikin kuolemassa on myös nykyaikana keskeisenä ensimmäinen kategoria, kuolemisrituaalit.

Ihmisen kuoleman kestäessä hyvin kauan tai sen osoittautuessa muuten vaikeaksi sitä pyrittiin rituaalisin keinoin helpottamaan tai jouduttamaan (Nenola-Kallio 1985, 186; Paulaharju 1995, 85-90).

Vanhenevan tai sairaan lemmikin hoito ja lopetuspäätös voivat myös saada rituaalisen luonteen, jota selvitän seuraavassa luvussa. Lemmikkien kuolemankulttuurissa ovat usein läsnä hautausrituaalit ja muistajaisrituaalit. Toisaalta osa lemmikinomistajista jättää kaikki rituaalit toteuttamatta. Lemmikin ruumis esimerkiksi hävitetään yhteistuhkauksessa, eikä sille järjestetä mitään hautaus- tai muistajaisrituaaleja. Kuolleiden läheisten ollessa ihmisiä olisi lähes mahdotonta toimia näin.

Kuolevainen lemmikki

Kahteen seuraavaan lukuun olen valinnut sitaatteja lemmikin kuolemista pitkäaikaisen sairastelun jälkeen sekä lopetuskuolemista. Esimerkit ovat aineistoni jonkinlaisia ääripäitä. Ne käsittelevät kahden pitkään sairastelleen lemmikin luonnollista kuolemaa ja nuoren sekä kahden vanhan koiran lopetuskuolemaa. Lemmikin sairastelu ja voimien häviäminen koettiin useimmissa teksteissä ymmärrettävästi uuvuttavana ja vaikeana aikana. Lemmikin omistaja kantoi siitä myös yllättävän usein syyllisyyttä.

Minun olisi pitänyt tajuta, että Pörrö [marsu] oli liian vanha ja pahasti sairas. Joka ilta sanoin Pörrölle ”Hyvää yötä, rakastan sinua” ja öisin kun Pörrön kuivut pahenivat, hyppäsin pystyyn ja otin sen syliini. Pörrö ulosti tuskin lainkaan. Olin koulussa hirmu väsynyt ja valvoin silti melkein kaikki yöt Pörrön kanssa. Kukaan muu ei ollut tietävinään että se on sairas. Äiti hoki, että lääkkeet auttaisivat ja isä vaan kävi kyselemässä, olinko antanut lääkkeen. Joululoma alkoi, juuri kun Pörrö sai toisen lääkekuurin. Lääkettä piti antaa kaksi kertaa päivässä. Piirsin kalenteriin aamun kohdalle vasemman puolen sydäimestä, ja illan kohdalle oikean puolen sydäimestä, niin että joka päivän lääkkeen jälkeen kalenterissa oli kokonainen sydän.

Päivän ennen jouluaattoä olin yötä pois kotoa. 23 päivän aamuna tulini kotiin ja menin katsomaan Pörröä. Pörrö makasi juomapullon alla häkissä. Purut sen alapään alla olivat veressä ja Pörrön takajalat olivat takana, eivät sen alla niinkuin normaalisti sen nukkuessa. Nostin Pörrön ilmaan ja katsoin sitä kerran. Laskin sen takaisin ja lähdin vanhempieni luokse.

Pörrö on kuollut, sanoin ja aloin vasta sitten itkeä. (7/15)

Sama informantti päättää tekstinsä.

Nyt minulla on gerbiilejä, kotiloita ja kaksi marsua. Rakastan marsujani hirveästi ja yritän nyt tehdä niiden elämän mahdollisimman loikoiseksi, ettei minun tarvitsisi enää syyttää itseäni niin kamalasta teosta, mitä Pörrölle tein. (7/15)

Kuolevan lemmikin hoito on varsin nuoren informantin vastuulla. Hänen vanhempansa eivät selvästikään ymmärrä lemmikin merkitystä lapselleen. Lemmikki on perheessä lemmikkiasemassa vain informantille. Hän vastaa vanhenevan ja sairaan lemmikin hoidosta yksin ja ottaa vastuun myös sen kuolemasta. Osaltaan syyllisyyttä kuolemasta saattaa lisätä se, että informantti ei ollut lemmikin kuollessa läsnä. Informantin syyllisyys on erittäin voimakas. Tekstistä ei käy selväksi, miksi informantti syyttää itseään ”niin kamalasta teosta, mitä Pörrölle tein”. Onhan luonnollista, että vanha ja sairas eläin jossain vaiheessa kuolee. Informantti kirjoittaa, että hänen olisi pitänyt tajuta Pörrön olevan jo vanha ja sairas. Tämä viittaa siihen, että informantti katuu sitä, ettei vienyt Pörröä lopetettavaksi. Tästä tekstistä heijastuu voimakkaasti se, että lapsi joutuu liian hankalien ja vastuullisten asioiden eteen yksin, kun lemmikki on lemmikkiasemassa vain hänellä ja lemmikin hoito on hänen vastuullaan. Teksti ei ollut aineistossani ainoa, jossa nuori kirjoittaa vanhempiensa olleen piittaamattomia lemmikin huononevasta kunnosta ja kuolemasta.

Samanlainen kokemus aikuisten ymmärtämättömyydestä lastensa eläinsuhteissa näkyy eläinnimikkoteksteissä. Pirjo Korkiakangas (1996, 187) kirjoittaa eläinnimikkujen teurastamisen muisteluksista. Eläinnimikon teurastamista kertojat kuvaavat kipeäksi, katkeraksi kokemukseksi, joka on jäänyt koko elämän ajaksi kokijan mieleen. Eräs kertoja kuvaa katkerana kokemuksena sitä, miten vanhemmat olivat myyneet nimikon osat eri naapureille jo ennen teurastamista: ”Isä oli myynny siitä kappaleita. Puukkoisten Kaupias oli ostannu puolikkaan Opettaja Kujala neljänneksen kun tämä nimikko Kasper teurastettiin ja näin sen kinterissä ni minä itkin niin kovasti että viimein itkuuni läkähtyi...”

Kun lemmikkiä ei lopeteta, lemmikin kuolemisrituaaleihin kuuluu usein kuolevan lemmikin kanssa valvominen. Sille puhellaan ja sitä lohdutetaan. Edellä marsun kuolemasta kirjoittanut informantti oli myös muodostanut lääkkeen antamisesta lemmikilleen rituaalin. Hän piirsi joka kerta kahdesti päivässä nautittavaa lääkettä antaessaan kalenteriin puolikkaan sydämen niin, että päivän lopussa kalenterissa oli kokonainen sydän. Tällä käytännöllä hän kuvastaa rakkauttaan lemmikkiään kohtaan. Osassa kuolemisrituaaleista on havaittavissa myös, että lemmikki kuolee juuri kun omistajan ote herpaantuu, kun tämä on hetken poissa tai nukahtaa. Näin

käy tässäkin esimerkissäni: Pörrö kuolee, kun omistaja on yhden yön poissa sen luota.

Seuraava esimerkkini on myös lemmikin luonnollisesta kuolemasta pitkän sairastelun jälkeen.

Linda sairastui ja myöhemmin kuoli FIPiin. Kävimme useassa eläinlääkärissä, rahaa paloi n. 5000 FIM, saimme väärää diagnooseja, ja jos jonkinlaista pilleriä ja ruisketta, tuloksetta. Se oli kovin turhauttavaa katsoa kun eläin kärsi, eikä sitä voinut auttaa. Linda menetti painoaan, oli kovin väsynyt, vain nukkui ja kävi hiekkalaatikolla. Jouduin loppuaikoina ruokkimaan sitä ruiskulla suoraan suuhun. Takajalat pettivät, ja kissa vaappui kuin Mikki Hiiri kävellessään. Mikäli olisin tiennyt FIPistä ja ettei sitä voida parantaa, olisin antanut lopettaa Lindan jo aiemmin, ettei olisi turhaan kärsinyt.

Olimme käyneet illalla eläinlääkärissä tiputuksessa jälleen kerran. Linda oli kovin huonossa kunnossa. Tiesin, että tämä oli sen viimeinen yö, ja jäin sohvalle valvomaan sen viereen. Katselimme toisiamme silmiin, ja puhelin sille hellästi. Kerroin, että ”äiti” ei ole vihainen, jos minut jätät ja lähdet kissojen taivaaseen, siellä sinulla ei ole tuskia. Nukahdin pariaksi tunniksi sohvalle, ja kun heräsin n.04.30, Linda oli jo lähtenyt. Itkin hysteerisesti ja annoin hänelle viimeisen suukon. (40/33)

Informantti on yrittänyt tehdä kaikkensa huononevan kissan hoitamiseksi terveeksi. Tekstistä tulee vaikutelma, että hän olisi halunnut pitää lemmikin hengissä hinnalla millä hyvänsä. Informantti muun muassa kertoo, kuinka paljon rahaa kissan hoidattaminen vei. Kerrottaessa kuolleesta ihmisestä tuskin mainittaisiin hänen hoitoihinsa mennyttä rahasummaa, se ei olisi sopivaa. Lemmikistä voidaan mainita sen hoidattamisesta tulleet kulut ikään kuin kuvaamassa sitä, miten eläimestä välitettiin. Ihminen hankkiikin lemmikin useimmiten ostamalla ja lemmikistä voidaan puhua parhaana ostoksena. Tätä taustaa vasten on ymmärrettävää, että sairaan lemmikin hoitamiseen kuluneita summia saatetaan mainita. Informanttieni kertomuksissa suurikaan rahan meno ei ollut esteenä lemmikin hoidattamiselle. Kissastaan Lindasta kertonut informantti kuitenkin pahoittelee sitä, ettei tiennyt

taudin olevan parantumaton. Tässä tapauksessa hän olisi lopetuttanut kissan, eikä sen olisi tarvinnut kärsiä turhaan. Kiinnostavana yksityiskohtana informantti kirjoittaa puhelleensa kissalle, ettei hän olisi vihainen, vaikka kissa kuolisi – ikään kuin kissan kuolema olisi tottelemattomuutta omistajaa kohtaan. Kissa, josta informantti kertoo, oli kuollessaan vielä nuori. Tätä taustaa vasten on hyvin ymmärrettävissä informantin kaiken tekevä voimattomuus huononevan kissan edessä. Nuorten lemmikkien kuolema koettiin usein vielä kipeämmin kuin jo iäkkäiden, joiden kuolema oli ikään kuin normaalia – väistämätöntä. Useimpien lemmikkien keskimääräinen elinikä on varsin lyhyt verrattuna ihmisen ikään. Kun lemmikki vielä kuolee nuorena, kuolema satuttaa ihmistä erityisesti.

Tarkasteltaessa tekstiä kuolemisrituaalien kannalta voidaan huomata, että tässäkin tapauksessa omistaja valvoo kuolevan lemmikkinsä kanssa. Lemmikin kanssa puhellaan ja sen kanssa tehdään sovinto. Informantin puheet siitä, ettei hän olisi vihainen vaikka kissa kuolisi, voi katsoa myös osaksi kuolemisrituaalia ja sovinnonteoksi kuolevan kissan kanssa. Kuten edellisessäkin sitaatissa, myös tässä lemmikki kuolee juuri sillä hetkellä, kun omistajan ote herpaantuu, tässä tapauksessa omistajan nukkuessa.

Käydessään läpi kuoleman vaiheita Juha Pentikäinen (1990, 65) ottaa esille kuolevan luona valvomisen. Kuolevan luona seurusteltiin hänen vuoteensa vieressä. Riidat ja erimielisyydet pyrittiin sovittamaan kuolevan kanssa, koska ne vaikeuttivat uskomusten mukaan kuolintapahtumaa.

Lopetuskuolema

Leena Vilkkä (1996, 132) kirjoittaa lemmikkien lopettamiseen liittyvistä eettisistä huolenaiheista: "Onko oikein lopettaa terve koira pitovaikeuksien tai perheen allergian takia? Onko eläinlääkärin velvollisuus toteuttaa asiakkaan tahto vai pitäisikö eläinlääkäreillä olla esimerkiksi eläinten huostaanottovelvollisuus asiakkaan ilmiselvästi halutessa loukata eläimen intressiä elämänsä jatkuvuuteen? Onko lemmikkieläimellä oikeus vanhuuteen? Lemmikkieläinten "oikeutena"

ajatellaan olevan, ettei niiden tarvitse kärsiä vanhuudesta, että ne voidaan lopettaa vanhuuden kärsimysten alkaessa. Onko tällöin kysymys ihmisen intressistä eli siitä, että ihminen ei kestä nähdä vanhenevan koiran raihnaisuutta ja kärsimyksiä? Mistä tiedämme, ettei koiran tai kissan intressinä olisi elää mahdollisimman kauan, hyvässä ja rakastavassa kodissaan? Mikä on sairaiden tai vammaisten lemmikkien oikeus olemassaoloon? Eläinlääketiede on kehittynyt varsin pitkälle ja lemmikkieläimen sydänvika tai sokeritauti voidaan hoitaa. Koira pärjää hyvässä hoidossa kolmijalkaisena, jos siltä joudutaan amputoimaan jalka liikenneonnettomuuden seurauksena. Kuinka pitkälle hoidamme lemmikkejämme? Hyväksymmekö eläinlääketieteen eläinkokeet, jos tarkoituksena on kehittää yhä tehokkaampia hoitomenetelmiä lemmikkieläinten sairauksien parantamiseksi?"

Usean eläimen kanssa elävä informanttini on pohtinut samoja kysymyksiä, lemmikkien lopetuskuolemaa suhteessa luonnolliseen kuolemaan.

Olemme monta kertaa joutuneet pohtimaan sitä, miten iäkkääksi koirat ja kissat todella voisi elää, jos koko huomio pystyttäisiin keskittämään vanhan eläimen hoitoon. Nythän käy monen kohdalla niin, että vanhuuden raihnaisuuden ja sairastelun alkaessa eläin yksinkertaisesti lopetetaan. Kun parempia päiviä ei ole odotettavissa. En kirjoita tätä sillä, että paheksuisin ratkaisua. Totean vain sen tähän.

Meillä olleista eläimistä hyvin monet ovat kuolleet luonnollisesti, mutta useimmiten yllättäen tai vain lyhyen ajan sairauden jälkeen. Ja vanhoina. On jouduttu turvautumaan eläinlääkärin apuun myös nuorempienkin lopettamisen vuoksi. (18/63)

Informantilla ja hänen puolisoillaan on useita lemmikkejä, joista monet ovat tulleet heille viettämään elämänsä ehtoota. Hänelle siis lemmikin kuolema on varsin tuttu asia. Hän oli ainut informanttini, joka etäännytti kokijana itseään lemmikin kuolemasta ja kirjoitti yleisemmällä tasolla. Toisaalta hänen tekstistään sai sellaisen vaikutelman, että kaikki heillä olevat eläimet eivät suinkaan ole lemmikkiasemassa hänelle. Aikaisemmin tekstissään hän oli kirjoittanut, ettei ole eläinrakas, vaan eläimet ovat tulleet hänen elämäänsä puolison kautta. Informantti

on myös joutunut pohtimaan enemmän lemmikkien lopettamista, koska useat heidän elämistään ovat tulleet taloon lopetusuhan alta. Tämän informantin teksti ja kokemukset saivat minut ajattelemaan, onko lemmikki joillekin omistajille lemmikki vain parhaina päivinä. Kokeeko osa lemmikin omistajista eläimen vanhuuden ja kunnan huononemisen jotenkin asiaankuulumattomana? Oman aineistoni pohjalta voin osittain yhtyä sitaatissa esitettyyn huomioon. Tällaiset lemmikinomistajat ovat kuitenkin aineistossani selkeästi vähemmistönä. Eikä asia ole yksiselitteisesti niin, että omistajat lopettaisivat suhteellisen hyvässäkin kunnossa olevan vanhan lemmikin vain epämääräisten vanhuuden vaivojen takia. Omistajat käyvät kovaa kamppailua siitä, milloin pitää luopua paranemisen toivosta ja milloin lemmikki kärsii liikaa eläkkeeseen. Seuraava sitaatti kertoo vanhan koiran lopettamisesta.

Viimeisimmän cockerin, siis mestarimme viimeinen taival oli arvolle sopiva. Koira eli 15,5 vuotiaaksi, oli jo vanhuuden heikentämä. Me olimme viimeisen syksyn jo päästäneet koiran keskellä yötäkin asioille, koska se ei enään pystynyt pidättämään. Pelkäsimme että se nukkuu pois ilman apua ja lapset saattaa löytää sen ennen meitä. Me hieman vain nopeutimme viimeisiä/viimeistä kuukautta. (55/?)

Informantti kokee vanhan koiran lopettamisen asiaankuuluvana loppuna koiralle. Hänen koiransa oli todella vanha, joten elinpäiviä ei voinut olla jäljellä paljon. Syyksi koiran lopettamiseen hän mainitsee, että lapset olisivat saattaneet löytää kuolleen koiran ensin. Hän halusi peittää lapsiltaan koiran mahdollisen kunnan huononemisen ja luonnollisen kuoleman. Kiinnostavaa tässä on tekstistä syntyvä vaikutelma, jonka mukaan informantti pitää lopetuskuolemaa lemmikille luonnollisena kuolemana. Tämä koira oli informantille ja hänen perheelleen erityisen rakas. Mikä oli syy siihen, että koiran lähtöä haluttiin nopeuttaa? Halusiko informantti lemmikin kuoleman ajankohdasta päättäessään ottaa kuoleman jollakin tavalla omaan hallintaansa? Lievittääkö lemmikin omistajan surua se, että hän pystyy itse päättämään, milloin hänen omistamansa lemmikki kuolee? Onko lemmikin omistaja tässä jollakin tavalla lemmikkinsä ”jumala”? Hän päättää, milloin lemmikki syntyy maailmaan, lemmikki palvelee ”jumalaa” virkeän elämänsä ajan, ja vanhuuden tullen ”jumala” päättää lemmikkinsä päivät. Onko lopetuskuolema osa lemmikin lemmikkiyttä?

Monissa pyyntikulttuureissa tunnettiin niin sanottu vanhuksen heitteillejättöinstituutio. Vanhukselle järjestettiin jo hänen eläessään hautajaiset, joissa hän oli läsnä kunniavierana. Juhlan jälkeen hänet saatettiin panna kelkkaan ja työntää alas tunturilta tai jättää paleltumaan ajelehtivalle jäälohkareelle. Jäälohkare etäännyi ja hyvästelijät vilkuttivat lähtijälle jäähyväiset, joihin tämä ystävällisesti vastasi. (Pentikäinen 1990, 25.)

Vanhus laitettiin matkalleen, kun hänen koettiin olevan tai hän itse koki olevansa muulle yhteisölle haitaksi (Pentikäinen 1990, 25). Lemmikin lopetuskuolemaa ei tietenkään voi suoraan rinnastaa vanhuksen heitteillejättöinstituutioon. Samoja piirteitä on kuitenkin havaittavissa, lopetuskuoleman voi nähdä kuuluvan osana lemmikin kuolemisrituaaleihin. Lopetuskuolemassa on omistajan päättämä ajankohta, jota ennen lemmikkiä on mahdollista hyvittää, antaa sille juhla-ateria tai käydä mukavalla lenkillä, jos eläin vielä tähän kykenee. Eräs informanttini oli pessyt koiransa ennen sen viimeiselle matkalle lähettämistä. Rituaalin yhtenä tarkoituksena on jonkin vaikeasti hallittavan kokonaisuuden, kuten kuoleman, haltuunotto. Kun lopetuskuolemaa tarkastelee lemmikin kuolemisrituaaleihin kuuluvana, se todella näyttää yhdeltä tavalta ottaa kuolema haltuun ja mahdollisuudelta käsitellä ja myöhemmin läpikäydä kuolemaa. Tähän liittyy kiinteästi se, että lemmikin ei haluta millään lailla kärsivän.

Se oli elämäni raskain päätös, mutta samalla täysin selvä. Väiski oli antanut minulle niin paljon hyvää ja olisi vuokseni tehnyt mitä vaan, olin kuitenkin siitä onnellinen, että pystyin sitä vuorostani auttamaan ja säästämään sen tuskalliselta lopulta. Lääkäri olisi lopettanut sen jo samalla reissulla, mutta halusin kuitenkin tuoda sen vielä kotiin ja niinpä tuttu eläinlääkäri omalta paikkakunnaltamme tuli seuraavana päivänä nukkuttamaan Väiskin kotiin, sinne omakotitaloon joka oli suurimman osan Väiskin elämästä ollut sen koti ja jossa mieheni edelleen asui. Vielä viimeisenä aamuna kävimme kävelemässä lenkin tutussa metsässä, jossa vuosikaudet päivittäin Väiski oli juoksennellut vapaana. Tapansa mukaan se jolkotteli kaikessa rauhassa viisi-kymmenen metriä edelläni, kääntyen taas välillä katsomaan osaanko varmasti perässä. Se sai vielä syödäkseen mahansa täyteen siankorvia ja muita herkuja, ennen viimeistä matkaa. (11/42)

Seuraava sitaattini on hyvin erilaisesta lopetuskuolemasta.

Niinpä vein Jeren perjantaina 31.12.1999 kello 15 eläinlääkärille nukutettavaksi. Oloni oli kauttaaltaan kylmä kun talutin sitä kohti kuolemaa. Jere eli melkein kaksivuotiaaksi. Vieläkin alan itkemään kun ajattelen sitä päivää. Minä murhasin koirani. Niin kuin olisi oman lapsen tappanut. Se oli minun eikä sillä ollut ketään muita kuin minä. Minä petin meidät kummatkin. Suostuin siihen että sen verta otettiin talteen veripankkiin, olihan se tietävästi muuten terve. Se sai piikin, tassutteli ensin vähän aikaa ja sitten katsoi minua hämmästyneesti. Kai piikki oli alkanut vaikuttamaan. Se tuli minun luokseni, pisti viereen makaamaan, pää minun syliini. Minä silitin sen turkkia vielä kauan sen jälkeen kun se ei enää tiennyt siitä mitään. Ja itkin niin kauheasti. Kysyttiin haudataanko yhteishautaan, minä vain nyökkäsin. Sitten kävelin silmät sumussa kotiin. Hyvää uutta vuotta tosiaan. (49/31)

Tämä sitaatti on osa tekstiä, joka kertoo traumaattisesta lemmikkisuhteesta. Jere oli informantille todella kuin perheenjäsen. Kukaan muu informanteistani ei vertaa lemmikkinsä lopettamista murhaamiseen. Kertomus Jerestä poikkeaa eniten aineistoni muista lemmikkiteksteistä. Eräs syy tähän on siinä, että kertomus on ainoita, joissa kerrotaan traumaattisesta kokemuksesta. Toisena syynä pidän sitä, että informantin lemmikkisuhde on lähellä ihmisen suhdetta toiseen ihmiseen. Tätä kuvastaa myös se, että informantti vertaa Jeren lopettamista oman lapsen tappamiseen. Jere oli ennen lopetuspäätöstä purrut useita ihmisiä ja muutenkin huomattavasti hankaloittanut informantin elämää. Informantti ei kuitenkaan näe Jeren lopettamiselle mitään oikeutusta. Informantilla on myös toinen, Jereä vanhempi koira, jonka kanssa ei ole ongelmia. Edes tämän toisen koiran olemassaolo ei tuota lohdutusta pettymykselle, jota informantti kokee epäonnistuneessa suhteessaan Jereen. Informantti kokee nimenomaan itse epäonnistuneensa, Jereä hän ei syytä. Informantti pitää Jereä ainutkertaisena yksilönä, jolla olisi ollut oikeus elää luonnehäiriöstään huolimatta.

Tämän lemmikin kohdalla myös kuolemisrituaalit ovat erilaiset. Lemmikki jouduttiin lopettamaan, koska siitä ei tullut yhteiskuntakelpoista. Koira oli vielä nuori ja terve

eikä sen elämä olisi muuten ollut lähellä kuolemaa. Lemmikki lopetettiin, mutta päätös ei millään lailla helpottanut omistajaa. Omistaja kuitenkin valvoo kuolevan lemmikkinsä rinnalla, kuten usein lemmikin kuolemisrituaalissa. Kiinnostavaa tässä tekstissä on se, että informantti ei halunnut toimittaa hautausrituaaleja millään lailla. Pettymys ja epäonnistumisen tunne aiheuttivat sen, että omistajasta olisi tuntunut mahdottomalle ruveta hautaamaan lemmikkiään rituaalisella tavalla.

Lemmikin leposija

Kuoleman jälkeen käynnistyvät yleensä välittömästi hautausrituaalit. Ne voidaan jakaa valmisteluriitteihin ja varsinaisiin hautausmenoihin. Valmisteluriitteihin kuuluvat ne tavat, joilla vainajan ruumis käsitellään hautaamista varten. (Nenola-Kallio 1985, 188.)

Olin aina ajatellut että sittenkun tulee se surullinen hetki jolloin on luovuttava rakkaasta ystävästä haluan sille kauniin arkun ja hautajaiset ja toivon että joku pystyisi haudalla lukemaan sen kauniin tarinan sateenkaarisillasta jonka olin lukenut kirjasta Ginny suurkaupungin enkeli. (9/57)

Lemmikin kuolema ja hautaaminen muodostavat etnologian kannalta kiinnostavan aiheen, koska niihin ei ole olemassa mitään vakiintuneita käytäntöjä tai seremonioita. Lemmikin hautaamistavat kuitenkin mukailevat useimmiten ihmisten hautaamiskäytäntöjä.

Sonja Hyttinen (1996, 142) on käsitellyt lemmikkieläinten hautausmaita ja toteaa lemmikkien ja ihmisten hautausmaiden suurimman eron olevan siinä, että eri uskontoja ja elämäkatsomuksia ei eläinten hautausmaalla eroteta toisistaan. Eläinten hautausmaalla on vierä vieressä luterilaisesta ja ortodoksisesta traditiosta ammentavia hautamuistomerkkejä sekä hautamerkkejä, jotka eivät anna viitteitä mihinkään uskuntoon.

Useimmat informanttini ovat haudanneet lemmikkinsä tai ripotelleet sen tuhkan johonkin lemmikille tärkeään paikkaan, jossa lemmikki oli tykännyt elämänsä aikana olla ja leikkiä. Saman huomion on tehnyt norjalainen etnologi Liv Emma Thorsen tutkiessaan norjalaisten suhdetta koiriinsa (Thorsen 2001, 257). Toinen yleinen tapa on haudata lemmikki pihapiiriin. Osa lemmikeistä on haudattu yleisille lemmikkien hautausmaille. Omassa pihapiirissä saattaa olla myös "pieni hautausmaa", jonne on haudattu aikaisemmin kuolleita lemmikkejä, omia ja sukulaisten.

Suomalaisen muinaisuskon mukaan ihmisen elämä jatkui kuoleman jälkeen lähes maallisen elämän kaltaisena. Kyläkalmistoon vainaja haudattiin täysin vaetetettuna. Mies sai mukaansa miekan, keihään ja kilven, nainen sirpin ja keritsimen. (Vuorela 1975, 620.) Monet omistajat laittavat lemmikin ruumiin kanssa hautaan joitakin sille tärkeitä esineitä.

Hero haudattiin pieni sininen kisu kainalossa illalla, äiti hautasi sen, en voinut mennä katsomaan. (19/19)

Toinen esimerkkini on koko perheen lemmikkikoiran hautaamisesta.

Retu haudattiin edeltäjiensä lähelle puhtaaseen pellavalakanaan käärittynä haudan pohjalle laitettujen koivunoksien päälle. (4/59)

Retu haudataan kuin uneen pehmeälle alustalle lakanoihin käärittynä.

Hautajaissaaton yksityiskohdissa ja muissa hautajaistavoissa on säilynyt paljon vanhoihin uskomuskerroksiin viittaavia piirteitä. Kaiken varalta on haluttu käyttäytyä samalla tavalla kuin edelliset sukupolvet. Yksi vainajan merkkejä on ollut valkoinen liina, joka on ripustettu hautajaissaatossa ruumisarkkua vetävän hevosen luokkiin. Liina on ilmeisesti edustanut vainajan sielua. (Vilkuna 1989, 261, 281.)

Valkoisella liinalla on oma vakiintunut paikkansa vainajakulttuurissa. Se on merkinä niin yleisesti tunnettu ja ymmärretty, että se todennäköisesti säilyy tavalla tai toisella osana kuolemanperinnettä kauan. (Jetsu 2001, 150.)

Suomen kielen sana 'liina' on tarkoittanut alunperin sekä pellavaa ja siitä valmistettua kangasta että hamppua ja hamppukuitua. Vasta pitkän ajan ja raskaiden käsittelyjen jälkeen uutuuttaan karhea, tumma pellavakangas on muuttunut valkoiseksi ja pehmeäksi liinaksi, jollaisena se esiintyy rituaalisessa käytössä. (Jetsu 2001, 147-148.)

Retun hautaamisesta kertovassa tekstissä ei kerrota pellavalakanan väriä. Lakanan materiaaliksi valikoitunut pellava kuitenkin osoittaa, että kyse on rituaaliseen kuolemankulttuuriin kuuluvasta pellavaliinasta, joka on tässä tullut myös lemmikin hautaamisen osaksi.

Yhtymäkohtia ihmisen kuolemankulttuuriin löytyy myös eläinten hautausmailta ja hautojen koristelusta. Kukkaistutukset, kynttilät ja seppeleet ovat yleisiä lemmikkien haudoilla. (Hyttinen 1996, 142-144.)

Mieheni teki ristin ja hautasimme Mooseksen Lahden pieneläinhautausmaalle Villähteelle, reunistimme haudan kivillä ja istutimme kukkia. Käymme säännöllisesti "Mopon" haudalla, viemme kynttilöitä ja kukkia. (20/37)

Kaikki informantit eivät kuvailleet hautaamisseremonioita tarkasti, todettiin vain, että lemmikki haudattiin.

Jami haudattiin kesä asuntomme metsään missä se aikoinaan juoksi kovaa kyytiä... (12/42)

Jami on haluttu haudata sille tärkeään metsään. Lemmikki tulee ikään kuin kuolleena ikuisesti osalliseksi tärkeästä metsästä ja konkreettisesti muuttuu osaksi metsää.

Lemmikkejä on haudattu muihinkin niille tärkeiksi koettuihin elementteihin kuin pihapiiriin tai metsään.

*Ja muutaman viikon kuluttua, kun taas aloitimme vepe-harjoitukset, ensimmäisten harjoitusten aluksi otin Väiskin purkissaan mukaan ja ajoimme veneellä ulapalle ja sirottelin sen tuhkan sille niin rakkaaksi tulleeseen elementtiin eli veteen. Yhden tummanpunaisen ruusun heitin mukaan ja vepe-treenikavereiden kunnioittaessa kanssani Väiskin muistoa, jätin jäähyväiset kultaakin kalliimmalle ystävälleni.
(11/42)*

Muutamalla informantilla, jotka olivat tuhkanneet lemmikkinsä, oli ollut tarkoitus ripotella tuhka tai haudata urna, mutta asia oli viivästynyt ja lemmikin urnaa haluttiin lopulta säilyttää kotona.

*Ruumis tuhkattiin ja urna oli aluksi tarkoitus haudata Roopen rakastamaan metsään, mutta en hennonnut luopua siitä, vaan se on nytkin kirjahyllyssäni.
(30/32)*

Roope on kuolleenakin läsnä omistajansa kodissa. Lemmikin tuhkan säilyttäminen kotona oli informanttien tekstien perusteella yllättävän tavallista. Ihmisvainajien kohdalla käytäntö lienee erittäin harvinainen. Ihmisen kuollut ruumis ja tuhka on edelleen niin voimakkaasti tabu, että sen säilyttäminen kotona olisi liki mahdotonta. Tässä suhteessa näyttäytyy lemmikin eläinpuoli, kuollut eläin ei ole tabu.

Nekään ajat eivät ole kaukana, kun kuolleen koiran turkki hyödynnettiin. Oma ukkini ajeli moottoripyöräänsä suomenpystykorva Teposta tehdyt rukkaset kädessä. Teppo oli metsästyskoira, joka ei oletettavasti ollut ukilleni lemmikkiasemassa.

Joidenkin lemmikkien hautaamista ei ollut rituaalistettu millään tavalla. Ne oli yhteistuhkattu muiden eläinten kanssa niin, että omistajat eivät halunneet tuhkaa itselleen, tai yksinkertaisesti haudattu omistajien olematta läsnä. Ihmisten kohdalla ei koskaan toimita vastaavalla tavalla, ellei ole ollut kyse joukkoteurastuksen kaltaisista poikkeustilanteista, jolloin ihmisen inhimillinen puoli ei ole ollut läsnä,

vaan ihmisiä on pidetty joskus jopa eläimiä alempina olentoina. Lemmikkien kohdalla näin on voitu toimia, vaikka lemmikki olisi ollut erittäin rakas ja lemmikkiasemassa omistajalleen.

Narttu kuoli 10 vuotiaana kohtutulehdukseen, hänellä oli verenhyytymistauti, joka esti leikkauksen. Uros kuoli pari vuotta myöhemmin, sai yöllä pahan epilepsia-kohtauksen ja aamulla eläinlääkäri antoi piikin. Molemmat on haudattu maatilalle. Mitään hautausseremonioita ei ollut, koska itse en pystynyt surultani lähtemään hautaamaan. (46/33)

Näyttäisi siltä, että jos lemmikki kuoli nuorena, oli tavallisempaa jättää hautausrituaalit suorittamatta kuin silloin, kun lemmikki oli elänyt vanhaksi. Aineistossani on kuitenkin esimerkkejä molemmista tapauksista.

Kaikkihan on tehtävä mitä vaan pystyy varsinkin kun kyseessä oli nuori koira. Koiramme haudattiin tuttavamme metsätilalle, emme itse olleet hautauksessa mukana. (48/24)

Lemmikin muistaminen

Muistajaisrituaalien keskiössä on edelleen vainaja, ja voidaan sanoa, että eri yhteisöissä erimittaisin, mutta tavan määräämin väliajoin toistuvat muistajaisrituaalit vähitellen toteuttavat ja merkitsevät vainajan sosiaalisen kuoleman vaiheet. Sosiaalinen kuolema ei kuitenkaan merkitse vainajan hävittämistä tai poistamista yhteisöstä kokonaan. Muistajaisia vietetään usein yhteisellä aterialla, johon osallistuu jäljellejääneiden yhteisö ja johon vainaja rituaalisin menoin kutsutaan osalliseksi. (Nenola-Kallio 1985, 191.)

Informanteistani ei kukaan kirjoittanut sen kaltaisista muistotilaisuuksista ruokailuineen, joita ihmisille järjestetään. Itse olen kerran osallistunut koiran hautaamisen jälkeen järjestetyille muistokahveille. Lemmikin kuoleman yksityisyys näkyy tässäkin: vaikka lemmikille olisi järjestetty syntymäpäiviä, joille on

osallistunut vieraita, on hautajaisseurue huomattavasti rajatumpi. Muistajaisrituaalit suoritetaan vielä rajatummin, lemmikin läheinen saattaa jopa suorittaa ne täysin yksin. Lemmikin lähipiirin muodostaa usein perhe, jossa lemmikki on elänyt. Erityisesti koirien tapauksessa lähipiiri saattaa muodostua myös esimerkiksi kasvattajasta ja harrastusporukasta, jossa lemmikin kanssa on toimittu, tai muista ihmisistä, jotka ovat tutustuneet lemmikkiin ja pitäneet siitä.

Ei ole tainnut mennä päivääkään, jolloin en olisi Heroa muistellut... Aluksi vein kynttilän Heron haudalle, ei enää ole tullut vietyä. (19/19)

Muistajaisrituaalina informantti vie tietyn ajanjakson ajan kynttilän lemmikin haudalle. Vaikka lemmikkien kuoleman jälkeen ei ole olemassa mitään tiettyä suruaikaa, moni kirjoittaja kertoi, että lemmikin haudalla käydään vain rajallisen ajanjakson verran, minkä jälkeen lemmikkiä muistellaan enemmän mielessä. Aineistossani oli myös informantteja, jotka kävivät lemmikin haudalla viemässä kukkia ja kynttilöitä, vaikka lemmikin kuolemasta olisi kulunut jo pidempi aika.

Kesällä haudalle veimme puutarhakukkia ja joka saunailta pienen vihdan. Seuraavana keväänä Retun haudalle istutettiin riippupihlaja suojaamaan hautaa, koska Retu oli hakenut turvan ja hellyyden meistä. (4/59)

Retun muistajaisrituaaleina voi pitää kukkien ja saunavihdan viemistä haudalle Retun kuolinkesänä. Seuraavana keväänä haudalle istutettiin vielä pihlaja. Lemmikkien haudoille on tyypillistä, että niille halutaan laittaa jotakin joka kuvaa lemmikkiä. Hellyyden ja turvahakuisen Retun hautaa suojaa riippupihlaja. Lemmikkien hautojen koristelu on Suomessa moninaisempaa ja intiimimpää kuin ihmisten hautausmailla (Hyttinen 1996, 144).

Niissä tapauksissa, joissa lemmikkiä ei ole haudattu rituaalisella tavalla, ei muistamiseenkaan yleensä liity rituaaleja, vaan rituaalinen osa rajautuu kuolemisrituaaleihin. Muutamassa aineistoni tekstissä ei kuolemiseen liittynyt rituaaleja, sen sijaan hautaamis- ja muistajaisrituaaleja toimitettiin.

Emme muistele heitä millään erityisellä, mielessä ja puheissa ovat kuitenkin usein.
(46/33)

Lemmikin muisteleminen omassa mielessä ja puhuminen siitä koetaan tärkeämmäksi kuin muistaminen rituaalisella tavalla.

Koskaan en ole käynyt koiramme haudalla, pääasia on että hän on muistoissani ja sydämessäni. (48/24)

Eräs informantti vertaa kuolleen lemmikin muistelemista edesmenneen perheenjäsenen muisteluun.

Emme muistele Daisyä kukin tai kynttilöin. Sen muisto kylläkin elää mielissämme. Vähän väliä muistelemme persoonallisen "karvareuhkan" edesottamuksia. Useimmiten muistelu antaa meille läheisyyden lämmittävää tunnetta. Se on todellakin kuin poismenneen perheenjäsenen muistelua. (51/29)

Kuolemanrituaalit ovat sidoksissa vainajan sosiaaliseen olemukseen. Pienet lapset ja muut sosiaaliselta olemukseltaan vajaat tai kehittymättömät haudataan useimmissa yhteisöissä vähin menoin, heidän muistajais- ja suremisaikansa on lyhyt ja koskettaa ainoastaan vanhempia tai lähintä perhettä. (Nenola-Kallio 1985, 200.)

Edellinen Nenola-Kallion huomio on lemmikkien kannalta kiinnostava. Lemmikit rinnastuvat kuolemassa sosiaaliselta asemaltaan pieniin lapsiin ja sosiaaliselta olemukseltaan vajaisiin tai kehittymättömiin. Lemmikin asema voi olla erilainen myös perheen sisällä suhteessa perheen jäseniin. Tämä heijastuu lemmikin kuolemassa.

Yksittäinen lemmikki on lemmikkiasemassa vain pienelle joukolle ihmisiä. Omistaja saa itse suhteellisen vapaasti päättää miten lemmikkinsä hautauksen toimittaa. Lemmikin hautaamista ei myöskään säätele uskonto. Lemmikin hautaamisessa voi noudattaa omia tuntemuksiaan ja uskomuksiaan.

Lemmikki kuolee usein kotona ja lemmikin omistajien (omaisten) on mahdollista valmistella lemmikkiä kuolemaan, mikä ei useinkaan ole mahdollista laitoksissa kuolevien ihmisten kohdalla. Lemmikkiteksteissä näkyi selvästi kuolemisrituaaleja, joita ei nykyisin useinkaan toimiteta ihmisille.

Lemmikin kuoleman yksityisyydessä on myös toinen puoli. Usea informantti kertoi, ettei omistajan surua lemmikin kuollessa ymmärretty hänen ympäristössään. Eläintä ei saisi surra samalla tavalla kuin ihmistä.

...isä ampui hänet ilman, että olin paikalla. Hyvästi jätön tuska painaa vieläkin. Isä hautasi sen minun metsään mattoon käärittynä. Tein hautakiven johon kirjoitin: "Amituli 8/2001 rakas koirani, olet peto jota ilman en ole." Käyn haudalla ja vien sinne seppeleitä ja kynttilöitä. Mikään ei tuo häntä takaisin ja tuska on aina vain suuri. Elämäni meni ympäri. Sairastuin debressioon ja sillä tiellä olen vieläkin. (15/33)

Eräässä aineistoni tekstissä ympäröivät ihmiset ymmärtävät omistajan surun ja lemmikin kuoleman merkityksen ja jakavat surua omistajan kanssa. Lemmikin omistaja pitää muiden ihmisten tukea ja surunvalitteluja oman surun läpikäymistä helpottavana asiana.

Kun uutinen vepe-harrastajille ympäri maan tutuksi tulleen Väiskin odottamattomasta poismenosta levisi, sain surunvalitteluja tekstiviesteinä, kortteina ja kaverin sähköpostin välityksellä. Se lohdutti todella paljon tuona vaikeana aikana. (11/42)

Suremisperiodin päätyttyä elävien yhteisö palaa normaaliin arkeen, tällöin myös vainajan paikka on täytettävissä: leski voi mennä naimisiin tai uusi päällikkö voi astua tilalle. (Nenola-Kallio 1985, 191.)

Sonja Hyttinen (1996, 139) kirjoittaa, ettei eläimen kuolemaan liity samanlaista tabuunonnetta kuin ihmisen kuolemaan. Eläimen kuoltua sitä voidaan surra, mutta tilalle voidaan aina hankkia uusi lemmikki.

Eräs informanttini kertoi pitävänsä vähintään vuoden suruajan lemmikin kuoltua. Kuollut lemmikki ei ole siis noin vain korvattavissa uudella. Hänen rajattu suru-aikansa vertautuu pikemminkin Aili Nenola-Kallion kuvailemaan suremisperiodiin ja sen päättymiseen, jolloin yhteisö nimeää uuden johtajan tai leski voi mennä naimisiin. Myös ihmisyyhteisössä kuoleman seurauksena tulleet tyhjät paikat voidaan täyttää.

Olen aina pitänyt eläimen muistoksi väh. vuoden tauon, että mulla ei ole ollut mitään lemmikkiä. (5/15)

Eräs informantti, joka tekstin kirjoittamishetkellä elää parhaillaan suremisperiodia, kokee ystäviensä kyselyt uuden koiranpennun hankkimisesta tuskallisina.

Tapahtuneesta alkaa olla kohta 4kk mutta surutyötä teen vielä, toisinaan rajustikin. Mikään ei tunnu lohduttavan. Ei vaikka kuinka yrittää ajatella, että nyt Tytin on parempi. Ei niin ei. Monet ystävät ovat kysyneet milloin on uuden pennun aika. En ymmärrä miten ihmiset voivat kysyä moista. Eihän kuolleen ihmisenkään tilalle voida ottaa uutta ihmistä. Tytti on Tytti eikä häntä voida korvata uudella koiralla, joita saa rahalla. (58/35)

Kaikki lemmikin omistajat eivät pidä suruaikaa. Lemmikin kuolema tuo niin tyhjän olon, että sitä pyritään helpottamaan uudella lemmikillä.

Seuraava koiramme, karkeakarvainen kettuterrieri Miksu, hankittiin vain muutama viikko Jonskun kuoleman jälkeen. Toisaalta ehkä siksi, että arkipäivän rutiineihin oli niin pitkän aikaa liittynyt koiran hoito ja tuntui yht'äkkiä hieman oudolta olla ilman koiraa. Toisaalta taas ajatus uudesta koirasta tuntui lohduttavalta ja mukavalta, että saisi taas ottaa haasteen vastaan alkaa kasvattamaan ja kouluttamaan uutta pentua. (50/24)

Seuraava informantti ei lemmikkinsä kuoltua ole ottanut uutta lemmikkiä.

Toista kissaa meille ei olla sen jälkeen hankittu. Juhani on kyllä ottanut itselleen kissan ja onhan se ollut meillä kotona hoidossakin joskus. Ehkä Miukun

pitkäikäisyys kuitenkin teki sellaisen olon, että ei kissaa tai mitään muutakaan lemmikkiä voi ottaa vaan pienen mieliteon vuoksi. Siihen pitää todellakin sitoutua pariaksi kymmeneksi vuodeksi. Ja pitää olla valmis elämään osittain sen ehdoilla sitten myös omaa elämäänsä. (28/24)

Eläimestä tulee lemmikki kiintymyssuhteessa ihmiseen. Lemmikki on ihmiselle usein yhtä tärkeä kuin toinen ihminen. Lemmikki on myös koko elämänsä omistajansa vastuulla. Se on eräänlainen hoidokki. Lemmikki on ihmisen kumppani, mutta ihmisen ja lemmikin suhde ei ole tasa-arvoinen, vaikka myös lemmikki muodostaa suhteen ihmiseensä. Sairaana lemmikin kanssa ei ole mahdollisuutta käsitellä sen sairautta ja mahdollista kuolemaa. Omistaja on lemmikkinsä sairauden ja kuoleman kanssa yksin. Omistajan täytyy päättää raja, jolloin lemmikki kärsii niin paljon, että sen elämä on parempi lopettaa. Omistaja kokee tämän päätöksen ja rajan vetämisen olevan osa hänen lemmikkiä kohtaan tuntemaansa rakkautta.

Unia ja ajatuksia

Tässä luvussa käsitelen aikaa lemmikin kuoleman jälkeen. Joissakin teksteissä oli mukana lemmikin kuolemaan liittyviä memoraatteja. Memoraatit jakautuvat selvästi kahteen ryhmään: niihin, joissa lemmikki näytetään kuoleman jälkeen hyvinvoivana, ja niihin, joissa lemmikki pyrkii takaisin kotiin tai on huonovointinen, enemmän kummitus kuin lemmikin kaltainen hahmo.

Kertomukset kummittelevista vainajista ovat olleet yleistä ja elinvoimaista perinnettä kaikkialla suomalais-karjalaisella alueella. Skandinaviasta Länsi-Suomeen levinneissä tarinoissa vainajat kuvaillaan vastenmielisiksi – päättömiksi, raajarikoiksi ja visvaisiksi. (Sarmela 1994, 58.)

Hän tuli uniin. Tuli vaikka minkä muotoisena, raadeltuna, verisenä, palasina... jos jotenkin ja viimeisenä unena kaiken ylitse muiden karmeena. Silloin tiesin, että nyt on jotain tehtävä. Ostin kynttilän menin koiran haudalle ja juttelin sille. Kerroin, että

sinut otettiin pois ennen aikojaan, kerroin miten rakastin, miten paljon rakastin ja sen, että ehkä sinä saat tulla takaisin jossain muussa muodossa, mutta että älä tule enää uniin, ole siellä missä sinun tulee olla...

Hän ei ole tullut uniin. (37/52)

Koira näyttäytyi unessa kuin sijaton sielu. Sijattomien sielujen siirtyminen Tuonelaan ei ole onnistunut, vaan ne jäävät välitilaan ja ilmaisevat tavalla tai toisella elossa oleville sijattomuutensa (Pentikäinen 1990, 95). Kun koiralle ilmoitetaan, että sitä rakastettiin ja että se on ennen aikaisesti kuollut, kuolemisrituaali saadaan suoritettua loppuun ja koira siirtyy kuolleiden puolelle eikä näyttäydy enää unissa.

Seuraavassa sitaatissa kuollut koira näyttäytyy unessa kuin paratiisissa terveenä ja hyvinvoivana.

Mieleenpiirtyneenä yksityiskohtana toisin esille unen jonka näin nukahdettuani tuona Tupun kuolinyönä. Unessa Tupu nukkui alakerrassa paikallaan ja oli kuollut kuten oikeastikin. Kuitenkin Tupu heräsi, nousi ylös ja oli hyvin pirteä. Ei ollut nivelet kipeät, ei vaivannut sydän. Heräsin itse ja muistin heti kuinka asiat oikeasti ovat: Tupu on poissa. Uni oli kuitenkin hyvin lohduttava. Haluan ajatella siten että Tupu oli silloin perillä koirien taivaassa. Ja halusi vain viestittää kaiken olevan hyvin. (21/30)

Seuraavaan memoraattiin liittyvät voimakkaat luonnonilmiöt lemmikin kuoleman jälkeisenä yönä.

(Monena yönä jälkeen päin kuulin Iran raapivan ovea ja pyytävän sisälle. (heräsin siihen) Oven takana ei kuitenkaan ollut koskaan ketään)... Sinä iltana (15.02.01) puhkesi ankara myrsky ja taivaalla oli outoja kirkkaanpunaisia valoilmioita, olin sitä mieltä että luontokin suree Iran lähtöä. (14/56)

Lemmikin läsnäoloa sen kuoleman jälkeen saatettiin kokea muunlaisissakin asioissa kuin unissa tai luonnonilmiöissä.

Lulun muistan aina kun eräs tietty kappale soi. En tiedä miksi. Ehkä se jotenkin muistuttaa sen luonteesta. Lempee ja kiltti. Ja joskus tuntui kuin se olisi ollut samassa huoneessa, kun kuunteli sitä kappaletta. (26/22)

Näissä memoraateissa lemmikistä sen kuoleman jälkeen näkyy selvästi, että ainakin osalla informanteistani on ajatus, jonka mukaan lemmikki jatkaa jossain muodossa elämäänsä kuolemansa jälkeen. Luulen, että ne lemmikin omistajat, jotka uskovat ihmisen jatkavan elämäänsä kuoleman jälkeen, ajattelevat lemmikkienkin tekevän samoin, kun taas sellaiset lemmikin omistajat, jotka eivät usko ihmisen kuolemanjälkeiseen elämään, eivät usko siihen lemmikkienkään kohdalla.

4. PÄÄTÄNTÄ

Ihmisen ja eläimen suhde muotoutuu ja muuttuu olosuhteiden ja kulttuurin mukana. Ajasta ja paikasta riippumatta ihmisten ja eläinten elämät ovat aina kytkeytyneet toisiinsa, ja tämä kytkös onkin eräs ihmisen kulttuurin keskeisistä kuvastajista. Ihmisen rinnalla elävä lemmikin kaltainen eläinystävä ei ole pelkästään meidän aikamme ilmiö. Ensimmäiset puhtaat lemmikkieläimet löytynevät Euroopassa hoveista.

Ihmisen ja lemmikin suhde on monimutkainen kysymys. Toisaalta ihminen inhimillistää eläimen eläimestä lemmikiksi ja antaa sille ihmismäisiä piirteitä ja tarpeita, toisaalta lemmikki on ihmiselle tärkeä nimenomaan eläimenä. Eläin muuttuu lemmikiksi kiintymyssuhteessa ihmiseen. Lemmikkisuhteessa ihmisen ja eläimen suhde on vastavuoroinen, myös lemmikki muodostaa suhteen ihmiseensä.

Lemmikki on ihmiselle tärkeä elämänkumppanina ja perheenjäsenenä. Lemmikiltä saa ja sille voi antaa hellyyttä sekä läheisyyttä. Koirien kanssa eläneet informanttini kokivat tärkeäksi myös yhdessä harrastamisen ja lenkkeilyn.

Aloittaessani tutkimustani ajattelin, että hyötyeläimet ovat lemmikkien kääntöpuoli. Luulin lemmikkien hyvän kohtelemisen liittyvän jollakin tavalla hyötyeläinten riistoon. Informanttieni vastausten valossa näyttäisi kuitenkin siltä, ettei lemmikkien hyvä kohtelu ole toisilta eläimiltä pois. Lemmikinomistajat eivät ole homogeeninen ryhmä, jonka jäsenillä olisi yhtenevät näkemykset eläinten pitoon liittyvissä kysymyksissä. Lemmikinomistajien joukossa on hyvin monenlaisia ihmisiä. Toiset pohtivat eläimiin ja niiden oikeuksiin liittyviä kysymyksiä enemmän, toiset vähemmän. Hyötyeläimiä ja lemmikkejä ei välttämättä rinnasteta toisiinsa millään tavoin. Mikä on poissa silmistä, on myös poissa mielestä. Hyötyeläimiä ei yksinkertaisesti muisteta, kun kaupasta ostetaan paketti koiranmakkaraa.

Lemmikille halutaan vain tarjota hyvät olosuhteet ja sille sopivaa ruokaa. Aineistoni pohjalta vaikuttaa kuitenkin pikemminkin siltä, että lemmikinpito lähentää ihmisen suhdetta myös muihin eläimiin ja kasvattaa eläinten arvostusta yleensä. Lemmit eivät ole luonnosta vieraantuneiden ihmisten luonnosta vieraantunut saareke, vaan lemmikkien ja perheenjäsenten ominaisuudessakin ne ovat ja pysyvät myös eläiminä.

Lemmikkiin suhtaudutaan osittain kuin ihmiseen ja osittain kuin eläimeen. Ihminen ei halua loukata lemmikin eläimyyttä, vaikka hankkisi sille joululahjan tai ihmisen omaa silmää miellyttävän kaulapannan. Koska lemmikki koetaan perheen jäseneksi, on ihmiselle eli omistajalle itselleen tärkeää välillä muistaa ja huomioida lemmikkiä samoilla tavoilla kuin ihmisten kesken on vastaavissa tilanteissa tapana toimia. Toiset lemmikin omistajat korostavat enemmän lemmikkinsä inhimillisiä piirteitä, toiset eläimellisiä. Kaikkien informanttieni teksteistä kävi kuitenkin selkeästi esille, että lemmikin eläimellistä puolta arvostetaan eikä lemmikistä haluttu tehdä ihmistä, vaikka ihminen itse osittain suhtautuisikin lemmikkiin kuin ihmiseen. Lemmikin lajityypillistä toimintaa ja kiinnostuksia ei pyritty tukahduttamaan, vaan nämä koettiin tärkeäksi osaksi lemmikin elämää.

Lemmikki on eläin, joka elää ihmisen perheenjäsenenä. Lemmikki osallistuu täysivaltaisena jäsenenä perheen juhliin ja sille myös järjestetään juhlia. Lemmikille puhutaan ja lemmikistä puhutaan ihmisen tapaan käyttäen sen etunimeä ja personalisoivaa pronominia 'hän'. Lemmikki on ihmisen kumppanina kuitenkin suhteellisen lyhyen ajan. Monet jyräjät elävät vain muutaman vuoden, koirat ja kissat usein hieman pidempään, mutta ihmisikään verrattuna selkeästi lyhyemmän ajan. Lemmikin kuolema koskee omistajaan aina. Tavoista, joilla lemmikki haudataan ja sitä muistellaan, näkyy hyvin lemmikin merkitys ihmisen elämäkumppanina. Lemmikin hautaamisessa ja muistamisessa omistaja voi toimia suhteellisen vapaasti omien tunteidensa ja näkemystensä mukaan, koska lemmikkien hautaamista eivät säätele vakiintuneet käytännöt. Lemmikin kuolemanprosessissa on kuitenkin havaittavissa myös samankaltaisia kuolemanrituaaleja kuin ihmisen kuolemanprosessissa. Omistaja voi jättää lemmikin myös hautaamatta rituaalisella tavalla ilman, että tämä loukkaisi eläimen muistoa tai sen tärkeyttä lemmikkinä. Tässä suhteessa suhtautuminen lemmikkiin

inhimillisenä olentona poikkeaa tavasta suhtautua ihmiseen. Lemmikin ja ihmisen kuolemassa on keskeisenä erona myös se, että omistaja joutuu usein sairaan tai vanhan eläimen kohdalla päättämään lemmikin lopettamisesta, kun taas ihmisen kuoleman tapauksessa tällaisen päätöksen tekeminen on useimmissa länsimaisissa valtioissa lainsäädännöllisesti estetty.

Kaikki ihmisen kanssa elävät eläimet eivät muodostu ihmiselle lemmikeiksi. On mahdollista, että ihmisellä on esimerkiksi useampi koira tai kissa, mutta vain osa niistä elää lemmikkiasemassa ja osa ei. Tällaisissa tapauksissa eläimiä, jotka eivät ole lemmikkiasemassa, ei koeta yhtä tärkeiksi, ja niiden menettäminen tai niistä luopuminen ei ole omistajalle välttämättä erityisen raskasta.

Tutkielmassani olen käsitellyt lemmikkien lemmikkyyttä ja kulttuurisia merkityksiä lemmikin omistajan kannalta. Kaikki informanttini ovat entisiä tai nykyisiä lemmikin omistajia. Myös minulla, tutkielman kirjoittajalla, on lemmikki. Tutkielmani olisi oletettavasti ollut varsin erilainen, jos mukana olisi ollut lemmikittömien ihmisten näkökantoja. Tarkoitukseni kuitenkin oli pohtia lemmikkyyttä juuri lemmikin ja sen omistajan suhteen kautta. Lemmikkieläin ja sen merkitys tulivatkin koko monipuolisuudessaan hyvin esille informanttieni tekstien kautta. Tutkielmani kannalta oli tärkeää, että onnistuneiden lemmikkisuhteiden lisäksi muutama informantti oli kirjoittanut traumaattisesta lemmikkisuhteestaan tai maininnut eläimiä, jotka eivät koskaan muodostuneet kirjoittajalle lemmikiksi.

Lopuksi haluan esittää kiitokseni informanteilleni, jotka jakoivat lemmikkiensä elämäntarinat kanssani ja antoivat ne käytettäväkseni tutkielmani aineistoksi.

LÄHTEET

Painamattomat lähteet:

Elämänkaarikysely lemmikin elämänkaaresta 2002. Keruun toteuttaja ja laatija Lotta Kaukua. Kyselyn vastaukset ovat tekijän hallussa.

Kaukio, Leena 2002. *Kaupunkikoiran ja koiranomistajan välisen suhteen tarkastelua vuosituhannen vaihteessa*. Pro Gradu. Jyväskylän yliopisto, sosiologia.

Painetut lähteet:

Aaltola, Elisa 2004. *Eläinten moraalinen arvo*. Tampere: Vastapaino.

Alver, Bente Gullveig & Øyen, Ørjar 1998. *Etik och praktik i forskarens vardag*. Norjankielinen alkuteos *Forskningsetikk i forskerhverdag. Vurderinger og praksis* 1997. Ruotsiksi käänänyt Sven-Erik Torhell. Lund: Studentlitteratur.

Apo, Satu 1995. *Naisen väki. Tutkimuksia suomalaisten kansanomaisesta kulttuurista ja ajattelusta*. Helsinki: Hanki ja jää.

Barthes, Roland 2000. *Rakastuneen kielellä*. Ranskankielinen alkuteos *Fragments d'un discours amoureux* 1977. Suomentanut Tarja Roinila. Helsinki: Nemo.

Dunayer, Joan 2001. *Animal Equality. Language and Liberation*. Derwood, Maryland: Ryce Publishing.

Heikinmäki, Maija-Liisa 1989. Arkaistisia piirteitä suomalaisessa asumisessa. Teoksessa Korhonen, Teppo & Räsänen, Matti (toim.) *Kansa kuvastimessa. Etnisyys ja identiteetti*. Tietolipas 114. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 62-91.

Helsti, Hilikka 2005. Hedelmällisen tiedon jäljillä – teemakirjoitukset tutkimuksen lähteinä. Teoksessa Korkiakangas, Pirjo, Olsson, Pia & Ruotsala, Helena (toim.) *Polkuja etnologian menetelmiin*. Helsinki: Ethnos ry, 148-159.

Hyttinen, Sonja 1996. "Muisto elää!" Lemmikkieläimen kuolema ja hautamuistomerkit Helsingin eläinten hautausmaalla. Teoksessa Kinnunen, Eeva-Liisa, Koski, Kaarina, Penttilä, Riikka & Pietilä, Minttu (toim.). *Vitsistä videoon. Uusia kirjoituksia nykyperinteestä*. Tietolipas 146. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 137-155.

Jetsu, Laura 2001. *Kahden maailman välillä. Etnografinen tutkimus venäjänkarjalaisista hautausrituaaleista 1990-luvulla*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 853. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Kelles-Viitanen, Anita 1982. Antropologisen tutkimuksen eettisiä ongelmia: tutkijan ja tutkittavien välisistä suhteista. Teoksessa Saressalo, Lassi & Suojanen, Päivikki (toim.). *Kulttuurin kenttätutkimus*. Tampere: Tampereen yliopiston kansanperinteen laitoksen julkaisu 9, 69-87.

Klemettinen, Pasi 2002. Kurkistuksia karhun kulttuurihistoriaan. Teoksessa Ilomäki, Henni & Lauhakangas, Outi (toim.). *Eläin ihmisen mielenmaisemassa*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 885. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 134-173.

Korkiakangas, Pirjo 1996. *Muistoista rakentuva lapsuus. Agraarinen perintö lapsuuden työnteon ja leikkien muistelussa*. Kansatieteellinen Arkisto 42. Helsinki: Suomen Muinainmuistoyhdistys.

Lévi-Strauss, Claude 1966. *The Savage Mind*. Ranskankielinen alkuteos *La Pensée sauvage* 1962. Englanniksi käänttänyt George Weidenfeld & Nicolson Ltd. Chicago: The University of Chicago Press.

Nenola-Kallio, Aili 1985. Kuolema, yksilö ja yhteisö. Kuoleman rituaalien alustavaa tarkastelua. Teoksessa Junnonaho, Martti (toim.). *Etiäinen 1. Folkloristiikkaa ja uskontotiedettä*. Turku: Turun yliopiston Kulttuurien tutkimuksen laitos, 178-206.

Olsson, Pia 2005. Tutkijan vastuu ja velvollisuus - tutkimuksen eettisiä kysymyksiä. Teoksessa Korhokangas, Pirjo, Olsson, Pia & Ruotsala, Helena (toim.). *Polkuja etnologian menetelmiin*. Helsinki: Ethos ry, 281-290.

Patjas, Auli 1996. Rakas eläinystäväni. Teoksessa Simonen, Jaana (toim.). *Minä, Musti ja Mansikki*. Jyväskylä: Pohjois-Karjalan museo, 68-89.

Patoluoto, Ilkka 1989. Hyöty, rakkaus ja sivistys suhteinamme eläimiin. Teoksessa Häyry, Heta, Tengvall, Helena & Vilkkä, Leena (toim.). *Eläin ihmisten maailmassa*. Helsinki: Gaudeamus, 87-119.

Paulaharju, Samuli 1995. *Syntymä, lapsuus ja kuolema. Vienan Karjalan tapoja ja uskomuksia*. Alkuperäisteoksen (Kalevalaseuran julkaisu 2, 1924) pohjalta toimittanut Pekka Laaksonen. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Pentikäinen, Juha 1990. *Suomalaisen lähtö. Kirjoituksia pohjoisesta kuolemankulttuurista*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 530. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Sarmela, Matti 1991a. Eläimet ihmisyhteisössä. Teoksessa Sarmela, Matti (toim.). *Eläinten ETYK. Eläinten tulevaisuus ihmisen kulttuurissa*. Helsinki: Aquarian publications, 77-96.

Sarmela, Matti 1991b. Karhu ihmisen ympäristössä. Teoksessa Laaksonen, Pekka & Mettomäki, Sirkka-Liisa (toim.). *Kolme on kovaa sanaa. Kirjoituksia kansanperinteestä*. Kalevalaseuran vuosikirja 71. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 209-250.

Sarmela, Matti 1994. *Suomen perinne-atlas. Suomen kansankulttuurin kartasto 2.* Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 587. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Thomas, Keith 1983. *Man and The Natural World. Changing Attitudes in England 1500-1800.* London: Penguin Books.

Thorsen, Liv Emma 2001. *Hund! Fornuft og følelser.* Oslo: Pax.

Tuan, Yi Fu 1984. *Dominance & Affection. The Making of Pets.* New Haven and London: Yale University Press.

Vilkka, Leena 1996. *Eläinten tietoisuus ja oikeudet. Kettutyttöfilosofiaa ja susietiikkaa.* Helsinki: Yliopistopaino.

Vilkko, Anni 1997. *Omaelämäkerta kohtaamispaikkana. Naisen elämän kerronta ja luenta.* Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 663. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Vilkuna, Asko 1960. *Suomalaisen karjasuojan vaiheita.* Kansatieteellinen Arkisto 14:1. Helsinki: Suomen Muinaismuistoyhdistys.

Vilkuna, Asko 1989. *Tavan takaa.* Jyväskylä: Jyväskylän yliopiston etnologian laitoksen tutkimuksia 24.

Virtanen, Leea 1988. *Suomalainen kansanperinne.* Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 471. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Vuorela, Toivo 1975. *Suomalainen kansankulttuuri.* Porvoo, Helsinki, Juva: Werner Söderström Osakeyhtiö.

Woolf, Virginia 1983. *Runoilijan koira.* Englanninkielinen alkuteos *Flush* 1933. Suomentanut Raija Mattila. Helsinki: Kirjayhtymä.

Liite

Kerro lemmikkisi elämästä

Teen etnologian pro gradu -työtä Jyväskylän yliopistossa ihmisen ja lemmikkieläimen suhteesta. Tutkin lemmikkieläimen elämää ja kuolemaa kulttuuri-ilmiönä. Tutkimuksessani ihmisten omilla kertomuksilla lemmikeistään on erittäin tärkeä osa.

Kirjoita lemmikkisi elämänkaari vapaamuotoisesti, kuitenkin niin, että kertomuksesi sisältää vastauksia seuraaviin kysymyksiin.

Mikä lemmikkieläin/ mitä lemmikkieläimiä sinulla on ollut?

Minkä takia hankit lemmikin?

Muuttiko lemmikki jotenkin sinun elämääsi, miten?

Kerro jokin tärkeä tapahtuma lemmikkisi elämässä?

Minkälaiset olivat lemmikkisi viimeiset ajat?

Miten lemmikkisi kuoli ja milloin?

Minkälainen hautaus toimitettiin?

Miten muistat kuollutta lemmikkiäsi – kukin, kynttilöin, ajatuksissa?

Kirjoituksesi pituus on vapaa ja se voi olla kirjoitettu käsin tai koneella. Liitä mukaan nimesi, ikäsi ja yhteystietosi. Käytän keräämääni aineistoa vain pro gradu -työssäni enkä julkaise siinä vastaajien nimiä.

Lähetä vastauksesi osoitteella Lotta Kaukua

Käyräkatu 7 A 10

40600 Jyväskylä

tai sähköpostitse

lokemppa@cc.jyu.fi